Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 55 (13355) | 1987 чылдың март 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек.

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

1986 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедиишкинниг күүседири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди чугаалажып көрген. Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып чорутпушаан, чурттуң ажылчы чону улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыының кескү өзүлдезин чедип алган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Экономиктиг хөгжүлдениң темпилери бедээн, элээн каш чугула угланыышкыннарга беш чылдың онаалдаларының чылда ортумак деңнелин чедип алган. Үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйының продукциязының ниитиле немелде өзүлдезин хандырган, тарааны, картофельди, мал ажылының продукциязының кол хевирлерин күрүнениң садып алыры өскен. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, ажылдап турар бүдүрүлгелерни эде чепсеглээр болгаш чаартыр талазы-биле хемчеглерни боттандырып чоруткан. Социал айтырыгларны уламна идепкейлиг шиитпирлээринче өскерлиишкин эгелээн. Чуртталга бажыңнарының, улус чырыдыышкынының, кадык камгалалының объектилериниң тудуунуң хемчээлдери калбарган.

Экономикада, бүдүрүлгениң интенсификастаарында эки түңнелдер совет кижилерниң чогаадыкчы, күжениишкинниг күш-ажылының, оларның инициативазының хөгжээниниң ачызында чедип алдынган. «Он ийиги беш чылга — совет улустуң сорук кииржикчи күш-ажылы» деп СЭКП ТК-ның Кыйгырыынга харыылап, ажылчы чон он ийиги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседири, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылын төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышка идепкейлиибиле кириишкен, боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле дидим пландарны болгаш бодалдарны практиктиг кедилиишкиннерниң энергиязынче шилчидип турар.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеге эң-не бедик түңнелдерни чедип алган, дужаалдалар талазы-биле керээлиг хүлээлгелериниң, чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериниң, кедээ ажыл-агый культураларын күрүнеге садарының, камналга, продукцияның шынарын бедидериниң, чуртталга бажыңнарын, эмнелгелерни, школаларны, школа назыны четпээннерниң албан черлерин тударының планының чүс хуу күүселдезин хандырган хоорайларны, районнарны, бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК 1986 чылдың Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле тиилекчилер кылдыр тодараткан.

Ооң-биле кады 1986 чылда бүдүрүлге болгаш социал көргүзүглер талазы-биле пландарны долу хемчээлге хөй санныг каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар, районнар, хоорайлар, областар, крайлар, республикалар күүсетпээн. Чарышты организастап чорударында шыңгыы четпестер бар, ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинге, курлавырларны кээңнээринге, продукцияның шынарын экижидеринге, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну быжыглаарынга ам-даа кошкак ажыглап турар. Чарышты организастап чорударын ажыл-агый механизмин эде тургузарын чамдыкта аңгы чорудуп, социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш харысалганы кошкаткан, чарышка киржип турарларга бедик бүдүрүкчүлүг болгаш шынарлыг күш-ажыл кылырынга таарымчалыг чогуур байдалдарны тургузарынче эвээш кичээнгейни салып турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының бүгү көргүзүглериниң күүселдезин долу хандырып шыдавааның барымдаалап көргеш, ол талазы-биле 1986 чылда чарыштың тиилекчизи атты тывыспас.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди дараазында черлерни тиилекчилер кылдыр санаап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир чорууру Кызыл туктарын тывыссыр деп шиитпирлээн:

ХООРАЙЛАР

РСФСР-ден: Челябинск областа Касли хоорай, Дагестан АССР-де Каспийск хоорай, Мордва АССР-де Ковылкино хоорай, Чита областа Краснокаменск хоорай, Якут АССР-де Мирный хоорай, Калуга областа Обнинск хоорай, Башкир АССР-де Сибай хоорай;

Белорус ССР-ден: Минск областа Солигорск хоорай;

Узбек ССР-ден: Навои областа Заравшан хоорай;

Эвенк автономнуг округ.

Хоорай районнары.

Москва хоорайның Волгоград, Гагарин болгаш Красногвардейский районнары, Минск хоорайның Первомайский районну.

Кедээ районнар.

РСФСР-ден: Башкир АССР-де Абзелиловский, Аургазинский, Баймакский, Илишевский, Мелеузовский, районнар; Бурят АССР-де Мухоршибирский район; Дагестан АССР-де Ботлихский район; Калмык АССР-де Каспий район; Соңгу-Осетин АССР-де Пригородный район; Татар АССР-де Мамадышский, Тукаевский районнар; Удмурт АССР-де Алнашский район; Чечен-Ингуш АССР-де Ножай-Юртовский район; Чуваш АССР-де Моргаушск район; Якут АССР-де Абыйск, Ленск районнар; Алтай крайда Бурлинский район; Даг-Алтай автономнуг областа Улаганский район; Краснодар крайда Красноармейский район; Красноярск крайда Березовский, Канский, Сухобузим, Шушенское районнар; Ставрополь крайда Предгорный район; Белгород областа Ивнянский район; Брянск областа Климовский район; Камчатка областа Елизовский район; Кемерово областа Промышленновский район; Киров областа Белохолуницкий, Вятско-Полянский, Немский районнар; Кострома областа Кострома район; Куйбышев областа Кинельский район; Курск областа Шигровский район; Липецк областа Хлевенский район; Магадан областа Соңгу-Эвен район, Омск областа Полтавский район; Пенза областа Неверкинский район; Сахалин областа Аниевский район; Свердловск областа Богданович район; Томск областа Первомайский район; Ульяновск областа Ульяновский район;

Украин ССР-ден:

Волынск областа Иваничевский, Луцкий, Любомльский районнар; Донецк областа Марьинский район; Житомир областа Любарский район; Закарпат областа Виноградовский, Иршавский, Тячевский районнар; Киев областа Бориспольский, Броварский районнар; Крым областа Черноморский район; Ровно областа Дубровицкий район; Сумы областа Краснопольский район; Тернополь областа Гусятинский, Збаражский, Подволочисский районнар; Хмельницк областа Чемеровецкий, Шепетовский районнар; Черновцы областа Путильский район;

Белорус ССР-ден: Брест областың Кобринский, Столинский районнары; Гомель областың Гомель районну; Гродно областың Гродно, Шучинский районнары; Минск областың Дзержинский, Клецкий районнары; Могилев областың Климовичский, Осиповичский районнары;

Узбек ССР-ден: Наманган областың Наманган районну;

Казах ССР-ден: Актюбинск областың Иргиз районну; Алма-Ата областың Уйгур районну; Караганда областың Осакаровский районну; Кызыл-Орда областың Арал районну; Кокчетав областың Валихановский, Зерендинский, Шучинский районнары; Кустанай областың Орджоникидзе районну; Тургай областың Кийминский районну;

Грузин ССР-ден: Богдановский, Каспский, Цхакаевский районнар;

Литва ССР-ден: Кретингский, Мажейский, Скуодасский, Шяуляйский районнар;

Кыргыс ССР-ден: Иссык-Куль областың Тонский районну; Ош областың Араванский районну;

Армян ССР-ден: Ахурянский район;

Эстон ССР-ден: Харьюский район.

1526 каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар, тудуглар, эртем-шинчилел, төлевилел болгаш өске-даа организациялар, албан черлери, адырлар аразының эртем-техниктиг комплекстериниң коллективтери. Оларның иштинден 703-үн ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң Бүгү-эвилел Хүндүлел самбыразынга киирген.

1986 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин ханызы-биле анализтеп көөрүн, планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн баарынче, экономиктиг өзүлдениң немелде курлавырларын дилеп тывырынче болгаш ажыглаарынче онза кичээнгейни салырын СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга дааскан. Партияның XXVII съездизиниң, СЭКП ТК-ның июнь (1986 ч.) болгаш январь (1987 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, социалистиг чарышты чедип алдынган эки түңнелдерни быжыглаарынче болгаш көвүдедиринче экономика болгаш социал хөгжүлдениң шынар талазы-биле чаа бедиктерин, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 70 чылынга бедик көргүзүглерни чедип алырынче угландырар.

Ажыл-агый механизминиң эде тургустунуушкунунга, бүдүрүлгелерни болгаш каттыжыышкыннарны долу бот-орулга-чарылгаже, бот-акшаландырыышкынче, чарыгдалдарны орулгалары-биле боттары дуглаарынче шилчидери-биле холбаштыр социалистиг чарышты организастаарын сайзыраңгайжыдар. Ажылчы чоннуң күш-ажылчы медерелин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чорууп хөгжүдеринге ажыл-агый чорудулгазының чаа байдалдарын долу ажыглаар, чаржып турарларны шаңнап мактаарынга социал чөптүг чоруктуң принциптерин амыдыралга шудургу боттандырар, бүдүрүлгеге организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну быжыглаар.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилериниң дуржулгазын ниитилештирер болгаш калбаа-биле нептередиринин организастаар, хожудап турар болгаш ортумак чергелиг ажылдап турар коллективтерниң ажылын экижидеринге ону ажыглаар.

Төп, республика, адырлар база чер-чер солуннарының редакциялары болгаш журналдар, радио болгаш телевидение Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының чоруп турарын, чаржып турарларның дилеп тывыышкыннарын болгаш инициативазын шалыпкын чырыдар, мурнакчыларның ажылының практиказын, оларның бедик түңнел көргүзүглерни чедип ап турарының оруктарын болгаш аргаларын ханы көргүзер, чамдык коллективтерниң хожудап турарының чылдагааннарын шиитпирлиг илередир, оларның ажылында бар четпестерни болгаш бергелерни ажып эрттеринге дузалаар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилеринге изиг байырны чедирип, чурттуң ажылчы чону ажылга бедик темпилерни болгаш бир дески ажылдаарын хандырар, 1987 чылдың болгаш беш чылдың ниити пландарын чедиишкинниг күүседиринге болгаш ажыр күүседиринге боттарының бүгү күжүн база билиин киирер, Улуг Октябрьның 70 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг демдеглээр, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыктырар, Чер кырынга тайбыңны быжыглаар дээш демиселге бодунуң патриотчу хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседир дээрзинге бүзүрелин илередип тур.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи

ЧҮРГҮЙ-ООЛ ХОМУШКУ аттыг совхоз (Тес-Хем район)
СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

СЭТА-ның дыңнадыы

ОРБИТАДА «ПРОГРЕСС-28»

Орбитада ужуп чоруп турар «Мир» эртем станциязының моон соңгаар ажылдаарын хандырарының программазынга дүүштүр 1987 чылдың март 3-те Москваның биле 14 шакта «Прогресс-28» деп чүък кораблин салып үндүрген.

Станцияга ижы-бүрү материалдар болгаш чүъктер чедирер сорулга-биле бо корабльди үндүрген.

— Корабльдиң черден эң ыраары—272 км;

— Чер кырынга эң чоокшулап кээри—191 км;

— долганыр үези—88,8 минута;

— ийленчээ—51,6 градус.

Телеметрия информациязының сан-медээзин ёзугаар алырга, чүък сөөртүр автоматтыг корабльдиң иштики системалары болур чогуурубиле ажылдап чоруур.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Исландияның Премьер-Министри С. Херманнссон кадайы-биле март 3-те Москвадан чорупкан. Ол бистиң чуртувуска Совет чазактың чалааны-биле албанның аян-чоруун кылып чораан.

Аэродромга ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков кадайы-биле, албанның өске-даа кижилери үдеп каан.

* * *

Ужуп чоруурунуң мурнунда С. Херманнссон совет болгаш даштыкы корреспондентилерге парлалга конференциязын кылган, аңаа Москвага болган чугаалажышкыннарга болгаш ужуражышкыннарга бодунуң долу сеткил ханыышкынын илереткен.

Премьер-Министр ССРЭ-ниң ЭА-ның Космос шинчилелдериниң институдунга чораан.

(СЭТА).

ӨДҮГЕН: социал айтырыглар

Бистиң республикада ивиниң саны тос муң ажыг. Бо ховар малды Тожу район, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» болгаш Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозтар өстүрүп турар.

Ивиниң малдаары берге, малчыннар орук-чирик чок тайгаларда чурттап, ай туржук чыл-чылы-биле оон баткайн баарлар. Аъш-чем чедип алыры, кыштың соогун майгынга эрттирери —белен эвес айтырыг. Бистиң солунуң ажылдакчызы Кара-Күске Чооду чоокта чаа ивижилерниң бир турлаанга четкеш келген. Ооң бижээн чүүлдерин (үшкү арында) бөгүн парлап эгеледивис.

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ-БИЛЕ

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозка эрткен чылын коллективтиг керээ-биле тараа болгаш хөй чылдыг сиген, ногаа, картофель өстүрер үш звенога 24 кижи ажылдап чайлаан. Тараа, хөй чылдыг сиген өстүрер звенолар керээзин ажыр күүсеткен, а картофель, ногаа өстүрер звено планын 40 хуу безин чедирбээн.

Бо чылын чер ажылынга керээ-биле дөрт звенога 38 кижи ажылдаарын көрген. Звено кежигүннери амгы үеде техника септелгезин доозуп турарлар. Механизаторларның болгаш суггатчыларның өөредилгези неделяда бир катап эртип турар. Олар моон мурнунда чылдарга деңнээрге багай эвес ажылдап турарлар. Бо хүннерде 190 тонна үрезинни арыглап дооскан. 150 гектар шөлдү булукталдырып суггарган, үш километрде эрги бугалар уннарында дуй үнген тал, хараганнарның апталгазын кылган. Базырык системазының бажында үерге үрелген демир хаалгаларны солуп, септээн. Хову турлаанда 40 кубометр ышты эккеп токпактаан. Октябрь революциязының 70 чыл болур юбилейинге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш звенолар боттарының арызында соцчарыштыг ажылдап, амгы үеде часкы тарылгага ыяк белеткенип турарлар.

Чер ажылдыг звенолар кол даяныр күжү —техника. Ындыг болганда звенолар техника-биле четчир кылдыр хандырары чугула. Эрткен чайын ногаа ажаар звенога бок үнүш узуткаар, хөрзүн чымчадыр культиватор чок болган, ооң ужурундан ногаажылар хол-биле ажылдап чайлаан, ногаазын бок үнүшке былаадып, чөгенчиг дүжүттү алганнар. Совхозта ам-даа культиватор чок. Ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчылар амдан эгелээш хемчээн алыры чугула.

А. КАНЧЫЫР.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАР ТУРЗАЖОК

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан сүт-бараан фермазының материалдыг баазазы чаартынган, Алдыы-Шынаага турганындан экижээн. Бүгү кажааларын чаа төлевилел ёзугаар туткан. Саанчылар инектерни электриниг саалда аппараттары-биле саап турар. Инектерниң едээн аштаарын, чем каап бээрин механизастаан. Ийи чүс ажыг баш аныяк инек турар чаа төлевилелдиң кажаазын тудуп дооскаш, № 3 КМК-ның тудугжулары совхозка хүлээткен. Төрүүр инектер турар кажааны база эрткен чылын ажыглалга киирген. Кайы-даа кажаада электри чырыы киирттинген, ишти чылыг, чырык. Фермада сүт блогун, соодулга дерилгезин кылган. Ферма мал чемнери-биле чедир хандыртынган. Саанчыларның кадарчыларның ажылдаар байдалдары экижээн.

Совхозтуң дирекциязы ферманың саанчыларын, бызаа ажаакчыларын, кадарчыларны чурттаар бажың-балгат-биле долу хандырган. Алдыы-Шынаага турган бажыңнарны бускаш, Хайыраканда эккеп туткан, чамдык саанчыларны чаа туткан бажыңнарда олурткан. Хөмүр-дашты өг-бүле бүрүзүнде дүжүрүп берген. Ферманың бодунда чаа столоваяны ажыткан, кызыл-булуң ажылдап турар.

Ферманың ажыл, амыдыралында ол хире таарымчалыг байдалдар турза-даа, коллективте эде тургустунуушкун кончуг оожум чоруп турар. Ооң уламындан продукция бүдүрер талазы-биле көргүзүглери шоолуг-ла бедивейн турар. Ферма эрткен чылын бир инектен ортумаа-биле чүгле 1300 кг сүт сааган.

Ооң кол чылдагааны —күш-ажылды четпес организастаанында. Фермада мал чеми четчир-даа болза, ону малга рацион ёзугаар каап бербейн турар. Саанчылар, кадарчылар ажылга озалдап кээр, ажыл шагы үзер чоруу бо-ла таваржыр. Ол чылдагаандан инектер доктаамал үе-шагында сагдынмайн азы чемгертинмейн баар. Ажылдың технологиязын сагывас чорук инектерниң продуктулуун кудуладып турар. Ол ышкаш сүттүң шынарынче кичээнгей база кошкак. Инектерниң турар чери хирлиг. Тарып боозадылга ажылын өй-шаанда чорутпайн турар.

Ынчангаш ол чаа тургустунган ферманың саанчылары, кадарчылары боттарының туружунуң ёзулуг ээлери болур дээш ак сеткилдиг, идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг.

Д. ЛОПСАН.

Продукцияның шынары

МАЛДЫҢ КҮШ-ДЕҢГЕЛИН ЭКИЖИДЕР

Эрткен чылын республиканың девискээринге агаар бойдустуң байдалы таарымчалыг, одар эки, мал чеминиң белеткели мурнунда чылдарга көөрде хөй болган болгаш малдың семиртилгези чамдык районнарга чүгээр организастаттынган. Оон түңнелинде ажыл-агыйлардан күрүнеге саткан мыйыстыг бода малдың 49 хуузу тергиин күштүг азы 1985 чылга деңнээрге 5 хуу хөй болган. Шээр малдарның дээди күштүү 37 хуу, а 1985 чылда ол көргүзүг 32 хуу турган.

Элээн хөй ажыл-агыйлардан специалистер мал семиртилгезинче чогуур кичээнгейин салган. Эрзин районнуң совхозтарындан күрүнеге саткан мыйыстыг бода малдың 76 хуузу, Таңды болгаш Бии-Хем районнардан тус тузунда 68—69 хуузу тергиин күштүг болгулаан. Семис малдарның бот-деңнелдээр, оларның өртек үнези улуг болур болгаш ажыл-агый оон хөй санныг акша орулганы киирип ап, совхозтуң экономиктиг байдалын быжыглап турар.

Мал семиртилгезиниң талазы-биле чамдык эки көргүзүглер бар-даа болза, элээн хөй ажыл-агыйларда ол ажыл четпес тургустунган. Совхозтарда бүгү-ле малдың күш шыдалын күрүнеге саткан малдарының кыжы херечилер турар.

1986 чылда республиканың совхозтары күрүнеге 28548 баш мыйыстыг бода малды саткан, оон иштинде 6169 бажы ортумактан куду күштүг болган болгаш шуут чөлдүр 1490 баш дужаттынган. Бир эвес бо арган инектерниң баш бүрүзүнүң деңзизин (республикада ортумак деңзи 330 кг) ортумак кылдыр күрүнеге саткан болза, немелде 584 тонна эът дужааттынар азы 1667 баш мыйыстыг бода малды совхозтар курлавырлап ап болур турган. Ол ышкаш күрүнеге саттынган 72 муң шээр малдың деңзизин ортумаа биле 40 кг кылдыр дужааган болза, 928 тонна эът күрүнеге немей кирер азы 23 муң баш ажыг шээр малдар камгалаттынар турган.

Оон аңгыда республиканың 16 совхозу күрүнеге 936 тонна эътти чедир дужаавааан, ооң уламындан олар оон алза чогуур 1 млн. 586 муң рубльди албааннар. Күрүнеге арган малдарны дужаа санындан 1986 чылда республиканың совхозтары 1 миллион 954 муң рубльди чедир албаан.

Моон алгаш көөрге, чамдык совхозтарга семиртилге ажылын организастап чок чорудуп, аңаа-ла ала-чайгаар одарладыышкынны чорудуп турганы илдең. Стандартка дүүшпес хаваннарны Кызыл районнуң совхозтары 81 тоннаны, Улуг-Хемниң 30 тоннаны, Каа-Хемниң 24 тоннаны күрүнеге саткан. Ындыг көргүзүглерни дыка хөйнү киирип болур.

Мал ажылының специалистери, совхозтарның дирекция черлери болгаш ортумак чергениң мал специалистери, бригадирлер малдың семиртилгезинче улуг кичээнгейни салыр, бо ажылды эде тургузар үе келген. Малдың баш санын өстүрер, ооң продукциязын көвүдедир, шынарын экижидер талазы-биле комплекстиг ажылды ажыл-херек кырынга чорударын негеттинип турар. Ылаңгыя совхозтарның чурт девискээринде мурнунда чылдарда ажыглап чораан сөөлгү үелерде кагдынган орук-чирии үрелген чайлагларның оруун аштап арыглап, ол черлерни четче ажыглаары чугула. Ындыг ээн чайлаглар барык совхоз бүрүзүнүң девискээринде бар. Сөөлгү үеле шээр малдарның кыштаглары машина чедер бээр оруктуг даглар эдектеринде, хову, шынааларда кирип келгилээн. Ынчангаш мурнунда ажыглап чораан ырак-узак, берт дагларда шээр малдың кыштаглары амгы үеде база кагдынып турар. Ынчангаш ооң девискээриниң одарлары чүм артып турар. Чамдык совхозтарга мурнунда турганы семиртилге шөлдери база ажыглаттынмастаан. Чижээ, Эрзин районнуң Ленин аттыг совхозта совхозтар арызының семиртилге шөлү сөөлгү ийи чылда шуут кагдынган. Ол ышкаш совхозтарның боттарында ажылдап тургулаан семиртилге шөлдери ажыглаттынмайн турар.

Бот-орулга-чарылгалыг мал бригадалары, сүт-бараан фермалары тургустунгандан бээр ийи чыл эрткен. Ажыы-биле чугаалаарга, бо хүннерге чедир ылап шын дүрүм ёзугаар санап тургустунган херек кырында бот-орулга-чарылгалыг, чек системазы ёзугаар ажылдап турар чаңгыс-даа мал бригадазы, сүт-бараан фермазы чок дизе ажырбас. Мал ажыл-агыйынга чек системалыг бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны шын организастап тургузар болза, мал продукциязының шынары экижиир ужурлуг. Ажыл төлевири продукцияның шынарындан, бүдүргениинден хамааржыр апаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгадыр, малчын бүрүзүнүң бот-харысалгазы шыңгыыраар. Чек системазы-биле ажылдап турар бот-орулга-чарылгалыг бригадалардан аңгыда өг-бүлениң ындыг системалыг ажылдаар малчын кодаларын тургузары чугула. Совхозтарда саң-хөө ажылдакчылары, экономистер, малдың тускай эртемниглери бо ажылдың дүрүмнерин шиңгээдип, чаа аргаларны шын ажыглаарын билген турар ужурлуг. Бо чаа эгелеп турар ажылды бүгү мал ажылынга тургузуп алыр болза, ынчан мал продукциязының бүдүрүлгези көвүдээр, ооң шынары экижир болгаш бот-үнези кудулаар апаар.

Бир кол кичээнгейни салза чогуур айтырыг — чайгы, кышкы одарларның ээлчеглиг системазын ажыглаары болур. Малчыннарга ажыл төлевирин баш санын менди камгалааны-биле чергелештир диириг деңзи барымдаалап база оон алган продукциязынга дүүштүр төлээринче шилчидери ажыктыг. Чүгле баш санын менди камгалааны дээш төлээрге, малчынның продукция алырынче кичээнгейи кошкаан, баш менди орарын бодаар хөөннерже шилчий бээр. Ынчангаш чамдык харысалга чок малчыннар малын эртен эрте серииниде одарлатпас, хүн бедий бергиже кажаадан үндүрбес чүүлдер бар болгай. Оон эртсе чайгы үеле назы четпес өөреникчилерге мал кадартып каап, шөлээлеп чоргулаар малчыннар кайы хөй. Бо чижектерден алгаш көөрге, чамдык малчыннар ам-даа бот-харысалгазын улгаттырып, ажыл-ижин чаартып, эде тургустунуп шыдавайн турар.

Мал семиртилгези чүгле күрүнеге кирээ чогуур малдарны эвес, а совхозтуң бүгү малын семиртир айтырыг болгай. Төрүүр малдың күш-шыдалы эки болурга, олар сүткүр, төлү силиг-сергек, семис бээр болгаш азыраарга дүрген өзүүчел болур. Ажыл-агыйларда белеткеттинген мал чемнерин хээндектээш, зоотехниктиг чем холуксаазын кылып рацион ёзугаар чемгерер чурумну амга чедир чедип албайн турар. Мал чемин эмин эрттир каннап тургаш, холун эттир аргызар чүүлдер ам-даа бар. Малды чаңгыс ай чем-биле чемгерерге, мал шоолуг семирбес. Бөдүүн, чүлүктүг болгаш концентраттыг чемнерни холаш чемгерерге, мал эки семирир. Бистиң хөй совхозтарывыста мал чемин, ылаңгыя концентраттыг чемге төп берип турар. Малга чем каап бээр оңгачалар чедишпес, ылаңгыя демир оңгачалар дыка негеттинип турар. Бо бүгү четпестерни эдип, чаа ёзу-чурум биле ажылдаарын үе негеп келген.

Х. ЧЫМБА.

СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР ДЭЭШ

Ак-Довурак хоорайның социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң талазы-биле айтырыгларны чедиишкиниг шиитпирлээри партия комитединден, партия эге организацияларындан партийжи удуртулганың стилин болгаш арга-хевирлерин үндезини-биле эде тургузарының талазы-биле тодаргай ажылдаарын негеп турар. Партия ажылынга эде тургустунуушкунну партком аппарадының, оон активиниң ажыл-чорудулгазындан эгелээн бис. Бир дугаарында парткомнуң ажыл планы эде кылдынган, аңаа тодаргай перспективтиг айтырыгларны киирген, коммунистерниң нийти болгаш партком хуралынга чугаалажыр эң чугула айтырыгларны тодараткан, аңаа хүлээп алыр доктаал, шиитпирлерин кыска, допчу кылдыр артык хөй сөстер чокка ажылдап кылырын чурумчуткан. Хуралдар санын кызырган, ажыл шагының үезинде парткомче удуртур ажылдакчыларны келдиртирин эвээжеткен.

Партия ажылының эде тургузуушкунну бирги ээлчегде кадрлар-биле ажылдаан кол хамааржыр. Ол дугайында СЭКП ТК-ның январь (1987 ч.) Пленумунга чугаалашкан. Үениң негелдезинге дүүштүр тургустунган айтырыгларны быжыг туруштуг, ажылынга бердинген, идепкейлиг болгаш инициативчи кадрлар шиитпирлээр. Коммунистерниң, удуртукчу кадрларның ролюн болгаш харысалгазын күштелдирер сорулга-биле оларның отчёттарын парткомга, партия хуралдарынга дыңнаарын чаңчыл болдурган. 1986 чылда янзы-бүрү айтырыглар-биле парткомга, партия организацияларынга 70 коммунист боттарының отчёттарын берген. Оон иштинде 8 удуртукчу коммунистиң отчёттарын парткомга дыңнаан. Орук-септелге-тудуг эргелелиниң начальниги Ю. П. Бычков, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору Ю. Т. Комаров, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының начальниги К. М. Ак-кыс, комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң начальниги Н. М. Кудрявцева болгаш өскелер-даа коммунистерге отчёттарын берген.

Кадрлар-биле ажылды «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп бүдүрүлге лабораториязында, автотранспорт бүдүрүлгезинде, Ак-Довурактың № 1, 2 школаларында партия эге организациялары багай эвес чорудуп турар. Удуртукчу кадрларның өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирген. Өөредилге планын парткомга бадылаан. Партком чанында партия, совет органнарның, ажыл-агый удуртукчуларының школазы доктаамал ажылдап турар. Удуртукчу кадрлар, күш-ажылчы коллективтер-биле ажылды күштелдирип келгениниң түңнелинде чамдык көскү базымнар кылдынган. Хоорайның бүдүрүлге черлери эрткен чылын продукция бүдүреринин планын ниитизи-биле 107,5 хуу, ону садып сайгарарын 108,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн бедидер талазы-биле планын 107,6 хуу күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, хоорайның автотранспорт бүдүрүлгезиниң, үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинадының, чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң, хлеб заводунуң, орук тудуг-септелге эргелелиниң, газ ажыл-агыйының коллективтериниң шалыпчы ажылын демдеглеп болур. Эрткен чылын пландан ажыр 10 муң тонна сорттуг даг-дүгүн, 103 тонна хлебти, 4627 кубометр бетонну, 527 кубометр дилген тудуг материалдарын бүдүрүп үндүрген. 18,6 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген, 611 муң рубль түңнүг бараанналын пландан ажыр саткан.

Ынчалза-даа Ак-Довурактың чамдык бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының планныг даалгаларын күүсетпээни айтыры чугула. Эң улуг тудуг организациялары болур «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели планын 80 хуу, № 3 орук-тудуг эргелели 69,2 хуу күүседип, ниитизи-биле 1 миллион 518 муң рубльдиң капитал салыышкынын чедир шиңгээдип албаан. Бо ийи коллективтиң партия эге организациялары, удуртукчулары үениң негелдезинге чедир эде тургустунмаан, кижилер-биле ажылды чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдаваан. Партком, партия эге организациялары болгаш бөлүктери коммунист бүрүзүнүң ажылдың стилин болгаш арга-хевирлерин эде тургуспайн, кадрлар-биле ажылче чогуур кичээнгей салбааның үстүнде айыттынган четпестер бадыткап турар.

Коммунистерниң аразында ажылдың эрги ёзузундан ам-даа адырылбаан, хууда оналдаларын күүсетпес, партияның болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун хажыдар бээр төлеп чок кижилер база бар. Бо талазы-биле 18 коммуниске хамаарыштыр шыңгыы партийжи хемчеглерни партком онаагаан. Арыглал фабриказында даг-дүгүн үүрмектеп сорттаар цехтиң начальниги турган В. А. Юсупов, ол-ла цехтиң инженери К. М. Хомушку, транспорт цегиниң ажыл телевири саваар килдизиниң начальниги П. А. Лопатина партия кежигүнүнден үндүрткен. Арыглал фабриказының дериглер таарыштырыкчызы О. Д. Ондар, автотранспорт бүдүрүлгезиниң инженер-техниктиг ажылдакчызы В. И. Стерхов, Кызылдың Ак-Довуракта транспорт-ажыглал колоннзазының начальниги Е. Я. Морозов болгаш өскелер-даа партийжи шыңгыы хемчеглерге оналашкан.

СЭКП ТК-ның январь Пленуму кадрлар-биле ажылды үндезини-биле экижидеринче кол кичээнгейни салып, ону хажык чок боттандырарын партия организацияларындан шыңгыы негээн. Кадрлар-биле ажылды эде тургузары, оон арга-хевирлерин чаартыры принципиалдыг болгаш негелделиг болуру бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң, чедиишкиннеривистиң кол бырзаы дээрзин медерен билир ужурлуг бис.

1987 чылда бистиң мурнувуста улуг сорулгалар салдынган. Октябрь революциязының 70 чыл оюн төлептиг уткуур, он ийиги беш чылдың планнарын чедиишкиниг күүседир дээш Ак-Довурактың бүгү коммунистери, ажылчы чону бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Эртип турар чылдың ийи айы төнген. Бо хүннерде коллектив бүрүзү канчаар ажылдааның түңнелдерин чугаалажып, чаа эрткен Пленумнуң материалдарын өөренип, кадрларның онаашкан ажылынга харысалгазын улам бедидер, эде тургустунар дээш партия организацияларының удуртулгазы-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком секретары.

СИБИРЬНИҢ АРГА-ЫЯЖЫН КАМГАЛААР

ССРЭ-ниң ЭА-зының Красноярскиде Сибирь салбырының В. Н. Сукачев аттыг арга-ыяш болгаш ыяш институдунуң ажыл-чорудулгазы Сибирьниң арга-ыяш байлаан камгалаарынче угланган. Сөөлгү он чылдарда институттуң ажылдап кылганы 50 ажыг саналды арга-ыяш ажылдакчылары ажыглап эгелээн. Эртемден-специалистерниң саналын ёзугаар пөш ыяшты тарып өстүрериниң чаа аргазын Сибирьде калбаа-биле ажыглап турар. Ол арга чылда-ла 3 млн. рубльдиң ажыктыын алыр арганы берген.

Арга-арыгның хөй кезии Красноярск крайга хамааржыр. Чуртта бар бүгү ыяштың 20 хуузу аңаа озаажыр. Ынчангаш ыяш ажыглалындан үнген артынчыларны болбаазырадып турганш ажыглаары крайда чугула айтырыгларның бирээзи боор турар. Институттуң эртемденнери янзы-бүрү министерстволарның организациялары-биле кады чойган чевүрээзинден үс бүдүрүп алырының технологиязын чогааткан. Моон мурнунда чылдарда муң-муң тонназы-биле кагдынып турган ол чиг эттен ам чылда-ла 200 тонна медицинага болгаш парфюмерияга ажыглаар улуг өртек-үнелиг үстү кылып ап турар.

Институттуң ажылдакчылары ыяш кескен черлерниң ыяжын катап тургузарының, тулаалыг черлерни ажыглаарының, курган черлерни суггатчыдарының талазы-биле ажылдарны кылып турар.

ЧУРУКТА: улуг инженер Б. Погодин, инженер Т. Седельникова, институт директорунуң оралакчызы С. Ефремов.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЗЫРАДЫКЧЫ ХӨӨНДЕН АДЫРЛЫР

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозтуң дирекциязы бодунуң ажылының стил-методтарын өскертип, эде тургузуушкунуң оруунче кирген. Моон мурнунда беш минуталар понедельник санында эртип турган, ам специалистерниң, чолаачыларның, бухгалтерлерниң, тудугжуларның ук хуралдары суббота санында эртип турар апарган. Понедельникте чүгле кол специалистер дирекцияга эртенгиниң чеди шак чартыкта чыылгаш, ажылдың түңнелин үндүрүп, сайгарып, баш удур планнаашкынны кылып турар.

Ниити бөлүк ёзугаар моон мурнунда понедельникте кылып турган беш минуталарны парткомга эрттирип турган. Ол дүрген эртер беш минута эвес, барык улуг хуралче шилчип, ийи-үш шакты ажылдакчылар халас чыгыы чидирип турган. Оон уламындан чолаачылар рейстерже чогуур шагында үнмейн, тергерин манап олургулаар. Ону эрттирерин эде көргениниң соонда байдалдың таарымчалыг апарганы көскү. Бо бүгү «Кызыл тук» совхозта эде тургузуушкунуң чүгле эгези-дир.

Көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң ортузунда ажыл шагындан озалдаар, ажылче үнген кылдыр демдеглеп каап, суурга аңаа аак-төлөв хүнээр чоруктар уаутканттынган. Кандыг-бир чылдагаан-биле суурга ажылдап хүнээри албан апарганда, олар экономиктиг санаашкыннарны кылып, ажыл-иште кандыг шаптараазыннар барыл, ону тодарадып, канчаар ажылдаарының эптиг аргаларын өөренип көрүп турар.

Үениң негелдезинге дүүштүр чамдык адырларда чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын маажым чорудуп турарларны чок деп болбас. Малчыннар ортузунда эде тургустунуушкун дугайында чугаа чорун турза-даа, ол шынап-ла аңаа чугаа кырында артпышаан. Чамдык малчыннарның аразында азырадыкчы хөөннүг кижилер ам-даа бар. Бүгү-ле чүүлдерни совхоз берзин, совхоз кылзын дээр чүүлдер ам-даа бар. Кажаа иштиниң контарылгазын кылып, клеткадан эгелээш, малга чем каар оңгачаны, деспини бажын соңгаларын, суугу аастарын чылдын негээр, баске шупту чүүлдерни белеткеп берзин дээр хөөннүг эштер ковей. Ол ышкаш чайгы, күскү үелерде сиген белеткеп албайн, совхоздан көк, чымчак сиген эккелиңер деп негелде кылыр улус сөөлгү үеде ковудеп турар. Бо дээрге малчыннарның боттарының ээ-харысалга чок чоруунуң херечизи-дир.

Зоотехниктерниң, мал эмчилериниң аразында хой оолдаашкынның үезинде машинага олурупкаш, малчын кодааннарны буу-хаа кезип каапкаш, дүрген-не суурже дедир шаап орар кижилер ам-даа бар. Ол эде тургустунуушкунга канчап-даа таарышпас.

Бистиң ажылывыстың хөгжүлдезинге, эде тургустунуушкунну дарый чоруткаш, дүргедээринге ортумак звенонуң кадрларының ортузунга шимченгир болгаш дээштиг ажыл, негелделиг чорук улуг рольдуг.

Н. ТЮЛЮШ.

«Кажаа болза» деп материалга хамаарыштыр

ДУЗАНЫ КӨРГҮЗЕР БООР

1986 чылдың декабрь 27-де № 297 «Шын» солунда А. Ооржактың «Кажаа болза» деп материалынга хамаарыштыр харыыны бербишаан, бодумнуң чамдык бодалдарымны бижикседим. Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң Бора-Тайга салбырынга 240 баш бызаа кирер кажааны дөрт чыл улаштыр тудуп келгеннин. 1986 чылда ол бызаа кажаазын доозуп болур арга турда-ла, Ак-Даш сүт-бараан фермазында 200 баш инек кирер кажааның септелгезин кылыр дугайында шиитпирни Сүт-Хөл райкүүскомнуң хүлээп алганы ёзугаар харыуга ийи тудугну чорутканының түңнелинде тудуг материалдары чедишпейн барган.

Бо хүннерде чаа тудуп турар бызаа кажаазының одалга системазын ажыглалдакиирген. Кажааның чылыглаашкынын доозулган. Кажаа да бызаа болгаш инек турар черлерниң өрээлдерин кылыр болгаш кажааны шалалаар ажылдарны доозары-биле тускай тудугжу звеноларны тургузуп, оларның аразында социалистиг чарышты организастаан. Тудугжуларга дуза көргүзер суббота хүнүнде тептен база Бора-Тайга салбырындан шефчилерни организастап турар. Кажааның иштинде инектерни баглап салырының талазы-биле эде кылыгларны база чорудуп турар.

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхоз республикада мал ажылдыг улуг совхозтарның бирээзи. Совхозта 34 муң ажыг шээр мал, 800 баш чылгы, 1600 ажыг бода мал бар. Ол малдарның кире бээр оран-савазы совхозта кандыг байдалдыгыл деп айтырыг тургустунуп келир.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында шээр малдың кажаалары тар, эргиүрелип турар. Септелгени чылдың-на чорудуп турза-даа, оларны чогуур деңнелге тудар арга-даа, күш-даа чок.

Малдың баш саны чылдың-на өзүп турар болганда, немелде чаа кажаалар херек боор артпышаан. Чүгле бо чылдың планында алды кодан шээр мал немежир. Эрги кажааларның байдалы ындыгла эки эвес турда, ам немежир алды коданны кайнаар киирерил?

1987 чылда ажыглалга беш хой кажаазын киирерин планнаан турбуже, чаңгыс-даа кажаа ажыглалга кирбээн.

Бо талазы-биле республиканың Агроүлетпүркомуну, Сүт-Хөл РАҮК чөвүлели совхозка боттуг дузаны көргүзер боор деп идегеп турар бис.

М. ХЕЙМЕР-ООЛ,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң директору.

ИЙИ СОВХОЗТА ЧАҢГЫС ДИРЕКТОР

Каскарин совхозтуң директору И. Каргополов-биле «Рассвет» совхозтуң ажыл-херээниң байдалының дугайында айтырып, беседалажып органш, алдепсиндим. Областың эң эки ажыл-агыйларының бирээзиниң удуртукчузу ийи чыл иштинде хожудап турар ажыл-агыйга шеф-дагдынакчы болуп турар.

— Кажаа мен бир дугаар «Рассветке» келиримге, ажылы-биле чугаалаарга, чыдып калган ажыл-агый деп бодалымга кирди. Чыл санында миллион рубль чедир карылгалыг болуп турган болду. Бүдүрүлгениң шупту көргүзүглери куду болган: немелде денаи хонукта чүгле 170 грамм. Администрация болгаш ажылчыннар ол таарымча чок чорук-биле эптежип орарын кайгадым.

Даараазында келиримде мен бодумнуң совхозумнуң тускай эртемниглерин шуптузун экелдим. Бистер шупту үүрмек чүүлдерден эгелеп кичээнгейлиг-биле өөренип көргеш, тодаргай ажылдарны кылырын шиитпирледивис. Дөрт угланышкынны шилип алдывыс: социал айтырыглар, чер ажылы, мал чемининиң баазазын тургузары болгаш бүдүрүлге цехтерин эде дерирр. Совхозтуң салбырларының эргелекчилери, саанчылар, механизаторлары бистиң совхозка өөредилгени эрттирдилер.

— «Рассвет» бир дугаар чаа суурун байырладылар. Эрткен алды чылда чаңгыс-даа өрген олуртпаан турган болза, ам олар чыл санында он беш чаа чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген, детсад, клуб туттунган, ферма эде дериттинген, машиналарга гараж ажыттынган. Мал чеми бир дугаар четчири-биле белеткеттинген. Ол-ла бүгү чүүлдер чүгле ийи чыл иштинде кылдынган болгаш малдың продуктулуг чоруу немелип көдүрүлген, чер ажылы эттинген, хожулаашкындан уштунуп, орулгалыг апарган.

И. Каргополов бодунуң сорулгазын күүсеткен деп санавайн турар. Оон мурнунда кылыр ажылдар ам-даа эвээш эвес.

— Оон өске-даа чыдып каап турар колхозтар болгаш совхозтар шак ындыг түңнелдерни чедип алган —деп, областың агроүлетпүр комитединиң даргазының оралакчызы В. Коробейников чугаалааш, — ам-даа он алды мурнакчы удуртукчуларны шеф-дагдынакчылар кылдыр томуйлаан бис. Олар бистиң бүзүрелдивисти шыңзыдып турарлар.

Шеф ажылының чаа хевири ажылды дүргедедириниң немелде даянгыышкы болуп, областың көдээ ажыл-агый ишчилериниң ажылын күштелдирериниче угландырган.

М. ПРУТКИН,
СЭТА-ның корр.
Тюмень.

АЖЫЛЧЫННАР СТОЛОВАЯЗЫНДА

Элегес-Аксында хана материалдары кылыр заводтуң аалдары өрээлдеринде ажылчыннар столовазы бар. Аңаа хөй ажылчыннар кээр. Харын-даа ол суурнуң улуу болгаш оол-моол келген чон база оон чемненир. Поварларның кылган аъш-чемнери амданныг. Изиг шайлыг, кат аймаалдан кылган суксуннарлыг. Далгандан, ногаалардан кылган чемнер база хөй болгулаар.

Ол чемненилге черниң ажылын дуржулгалыг повар Мария Ивановна Олейникова башкарып, аъш-чемин хайындырып белеткээринге киржир. Олар эрткен чылдың планныг даалгазын 103 хуу күүсеткен. Бо чылдың февральдың ажыр боттандырган. Ниитизи-биле айда-ла чеди муң рубль киирер планын эки чемнерни кылып, ассортиментиин элбедип тургаш, сес муң чедир күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: столоваяның кассири Валентина Бадырова; дуржулгалыг повар Александра Матвеенко.

О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

«Хүндүлээчел болуру деп чүл?»

БҮЗҮРЭЭР МЕН

Чоокта чаа Кызылдың «Найырал» кинотеатрынга кино биледи садып аар дээш чеде бердим. Көрүкчүлер хөй болду. Ээлчег соонга туруп алдым. Мээң соомда ээлчег манаан кижилер эмнежок. Дөрт кижи арткан турда, үш аныяк оол кирип кээп, бирээзи дөрт кылаштааш, ийи дугаарында турган херээжен кижиден диледи: «Үш билеттен садып бериңерем» дээш, билет өртээ суна берди. Мээң мурнумга турган, ээзи улгады берген аныйчүве ыыттавады. «Оочурлап алыңар, дуңмам. Ээлчег маналы чоннуң хөйүн көр аап. Олар база далажып, шылап турарлар»— дидим. Демги угбай меңээ катчып, оолдарның дилээн хүлээп албады. Аныяк кижи эпчоксунган хевирлиг апарган, өөрүнүң аразынга барып туруп алды.

С. Кунгааның бижээни «Хүндүлээчел болуру деп чүл?» деп чүүлүнде чаш уруг туткан иеге олудун чайлап бербээн аныяк урууну бижээн. А ону көрүп турган кижилер чүге угаадыр чугаалаваан чоор?! Аныяк уруг эскербээн-даа боор чадаваас. Бир эвес сагындырып чугаалаан болза чүге олудун чайлап бербес деп. Аныяк-даа, бичии-даа кижилер улуг улустан үлегер алыр болгай.

Бо чүүлге хамаарыштыр мээң бодалым болза, школаларга, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге «Хүндүлээчел болуру деп чүл?», «Чон аразынга бодун канчаар ап чораз ужул?» дээш чижектиг темаларга диспуттарны организастап эрттирип турар болза, үстүнде бижээнивис дег мындыг таварылгалар турбас дээрзинге бүзүрээр мен.

Л. КҮЖҮГЕТ.
Кызыл хоорай.

ХООЧУН ЧОЛААЧЫ

Чадааның «Агроүлетпүртранс» автобүдүрүлгезиниң хоочун чолаачызы Ч. Т. Моңгуш юбилейлиг чылда хууда чыл планын декабрь 20-де күүседирип, 1000 кг кывар-чаар материалдарны, ийи дугуйну камнап алырын хүлээнген.

Чалбай Тас-оолович Моңгуш № 3 бригаданың мурнакчыларының бирээзи. Январьда ол чүък сөөртүрүүнүң планын 100 хуу, чүък сайгарарының планын 102 хуу күүсеткен. Хоочун чолаачы хүндүлүг дыштанылгаже үнзе-даа, ынак ажылын кагбаан, кызымак ажылдап турар. Ол аныяктарның дагдынакчызы.

О. СЮР-ООЛ.
Чадаана хоорай.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ КҮҮСЕДИР

Социалистиг ниитилелге депутаттарга соңгукчуларның чагыглары чурттакчы чоннуң тура-соруунуң болгаш эрге-ажылының илерели, демократтыны боттандырарының күрүнени болгаш ниитилелди эргелеп башкарарынга хамаатыларның дорт киржилгезиниң, Советтер-биле депутаттарның улуучу массалар-биле харылзаазын быжыглаарының хевирлериниң бирээзи болуп турар. Олар экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын чедиишкиниг күүседириниң дугайында совет кижилериниң сагыш човаашкынын, күрүне болгаш хөй-ниити организацияның ажылын сайзыраңгайжыдарын, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш күрүнү чурумну быжыглаарын коммунистиг кижизидилгениң ажыл-херектерин экижидерин илередип турар.

Соңгукчуларның чагыглары дээрге-ле, күрүне ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле улус депутаттар Советтериниң ажыл-чорудулгазын экижидеринче угланган. Оларның чурттап турары девискээринде комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдени хандырарынга, кижилерниң өзүп олурар материалдыг болгаш сагыш-сеткил негелделерин боттандырарынга хамаарышкан соңгукчуларның боттарының депутаттарынга улуг ужур-дузалыг даалгалар боор турар.

Улус депутаттарының Советтери ажылчы чоннарның революсчу чогаадыкчы оруундан төрүттүнгеш, үениң шылгалдазын эрткен болгаш чоннуң долу эргезин боттандырарынга, массаларны каттыштырарынга болгаш мобилизастаарынга бодунуң амыдыралчы дуржулгазын, улуг аргаларын бүзүредип шыдаан. Ол дугайын СЭКП-ның XXVII съездизинге Политиктиг илеткелге демдеглээн. Ол илеткелге оңаа кичээнгейнин чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазынче угланган. Бөгүн олар чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринче массаларны мобилизастаарының эң-не ажыктыг звеноларының бирээзи болуп болур. Соңгукчулардан мандатты ап тура, чер-черниң эрге-чагырга органнары бодунуң девискээринде ажылдың бүгү адырларын харылаар харысалганы бодунга ап турарлар. Бо мээн айтырыым эвес-тир деп, кандыг-бир кижи ынчаар чугаалап болур. А Советтерге айтырыгны ынчаар тургузары болдунмас, харын-даа күлээп алдынмас. Чуртталга болгаш чырыдыышкын, калык камгалалы болгаш чугула херелдиң бараанныры, садыг болгаш амыдырал хандырылга, ниитиниң транспорту болгаш бойдус камгалалы — оларның кол болгаш чугула айтырыглары ол-дур. Кажан бистер бо айтырыглар талазы-биле ажылчы чоннарның талазындан кандыг-бир чемелелди дыңнап турар болзувусса, ынчан Советтерниң ажыл-херекчи болгаш инициатива чок болуп турарын, оларның талазындан контрольдуң кошкаан доораан-на эскерип, билип каар бис.

Советтер амыдыралы

Улус депутаттарының Каа-Хем суур Соведи он тоску чыыжының он бирги организастыг сессиязынга соңгукчуларның шүгүмчүлелдиг саналдарын, чагыгларын база хүлээп алган. Оон ыңай кандыг чагыгларны күүсетпээнин, үстүкү органнарже кандыг айтырыгларны шилчиткенин база чугаалажып көрген. Соңгукчуларның чагыгларын, шүгүмчүлелдиг сүмелерин болгаш саналдарын күүседириниң талазы-биле план ажылдап кылдынган. Улус депутаттарының суур Соведи суурнуң девискээринде чурттап турар хамаатыларның эрге-ажылын барымдаалап, аңаа даянмышаан соңгукчуларның чагыгларын күүседип келген.

Суур Совединиң күүсекчи комитеди күүседири-биле хүлээп алдынган чагыгларның болгаш шүгүмчүлелдиг саналдарның шиитпирни бүдүрүлгелерже, албан черлеринче болгаш организацияларже чоруткан. Оон-биле кады ол шиитпирни соңгулда округтарының талазы-биле депутаттарны дамчыштыр соңгукчуларга чедирип, дыңнаткан.

Каа-Хем суур Совединиң он тоску чыыжының он бирги сессиязы соңгукчуларның 11 чагыгларын, 13 шүгүмчүлелдиг сүмелерин болгаш саналдарын күүседири-биле хүлээп алган. Оон аңгыда бир чагыгны күүседип бээри-биле улус депутаттарының район Совединиче шилчиткен. Ол дээрге Көк-Тей ортумак школазынга 320 олуттуг немей тудугну кылырының дугайында чагыг-дыр. Ол чагыг күүсеттиниериниң кырында келген. Ол школага немей тудуг ажыглалга удавас кирер. Күүседири-биле хүлээп алдынмайн барган чаңгыс-ла чагыг — Киров кудумчузун асфальттылап кылыры. Ону кылырын «Көк-Тей» совхоз планнап алгаш турган. Ынчалза-даа ону социал болгаш экономиктиг хөгжүлдениң планынга киирбейн барган. Ындыг-даа болза, суур Совединиң күүсекчи комитеди болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйы акша-хөреңгини тыпкан болгаш ол кудумчуну асфальттылааш, чаагайжыды кылып каан. Ол чагыг ынчаар күүсеттинген.

Суурнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарының төлевилелдерин ажылдап кылып турар үеде соңгукчуларның чагыгларын эргелеп башкарылганын бүгү деңнелинге өөренип көрген. Депутаттарның хөй нуруузу соңгукчуларның чагыгларын күүседиринче чурттакчы чонну болгаш күш-ажылчы коллективтерни организастаарынга идепкейлиг киржилгелиг болуп, оларны амыдыралга боттандырарын чедип ап турарлар. Суур Совединиң күүскому, доктаамал комиссиялар, депутаттар соңгукчуларының чагыгларының чыглы бээрин доктаамал контрольга алырын боттандырып келген-нер.

Соңгукчуларның чагыгларының күүселдезиниң чорудулгазын турарының байдалын экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планын болгаш бюджет күүселдезиниң дугайында чугаалажып көрүп турар, чылдың-на көөрү чурумчаан. Суур Совединиң план-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссиялары соңгукчуларның чагыгларын боттандырарының айтырыгларын күүседип келгеннер. Ындыг-даа болза соңгукчуларның чагыгларының күүселдезиниң дугайында айтырыгны суур Совединиң күүскомунуң хуралынга чаңгыс удаа чугаалажып көргени четпес деп чүве билдиңгир.

Суур Совединиң күүскому соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле ажылды калбаа-биле ажык-чаргыг болдуруп, чагыгларны болгаш шүгүмчүлелдиг саналдарны күүседип турарының дугайын чурттакчы чонга доктаамал дыңнадып турар. Бо айтырыглар талазы-биле күүском бодунуң ажылының дугайында отчётту чурттакчы чонга чылда бир удаа берип келген. Аңаа үстүнде айтырыгларның күүселдезиниң дугайын чонга тайылбырлап бээр. Бо хүннерге чедир соңгукчуларның 8 чагыы, шүгүмчүлелдиг 7 саналы күүсеттинген.

Үстүнде киирген сан-медээлерден алгаш көөрге, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле ажыл амгы негелделерге дүүшпейн турар. Оларны боттандырар талазы-биле контроль ам-даа кошкак. Чамдык депутаттарның талазындан кошкак ажыл оон-на илдең. Оон ыңай соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчулары депутаттарга боттуг дузаны көргүспейн турарлар. Ылангыя бо ажыл «Көк-Тей» совхозта, Каа-Хемниң септелге-тудуг эргелелинде, райоонуң холушкак бараанннар садыының коллективинде кончуг кошкак тургустунган.

Соңгукчуларның чагыгларын, шүгүмчүлелдиг саналдарын күүседир талазы-биле үениң амгы негелдезинге дүүштүр, ниитизи-биле эде тургустунуушкунга хамаарыштыр кылыр ажылдарывыс эвээш эвес. Оларны күүседип алыры дээш улам күжениишкинниг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары бистиң шуптувустан негеттинип турар.

А. САРАПУЛОВ,
Каа-Хем суур Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы.

ӨДҮГЕН: социал айтырыглар

АМЫДЫРАЛДЫҢ АРЫННАРЫ

I. ИВИЖИЛЕРНИҢ КҮЗЕЛИ

Иви бистиң республиканың бүгү чүзүн малының чүгле бир хире хуузун ээлеп турар. Оон барык-ла шуптузу — Тожу районнуң девискээринде, ылавылаарга, Өдүген тайгада болгаш ооң-биле тудуш сыннарда. Ырак-узак болгаш кадыр-берт черлерде турар ол малдың малчыннарынга — Өдүген болгаш Серлиг иви бригадаларының Дооранда турлаанга чедер, ивижилерниң ажыл-иши-биле болгаш амыдырал-чуртталгазы-биле каш хонук дургузунда таныжар аас кежик бо чүүлдүң авторунга таварышкан.

Тайга-каскак чежир-туржук, мыя Тоора-Хем чедериниң бээзин бергезин билбес кижи чок. Харын, ынчангаш ивижилерниң чалалга чагаалары кээп турза-даа, ынаар чедер арга тып чадап шаг болдум. Ол чагааларга ивижилер өстүрүп турар малының чаражын, ажыктыын, түс чериниң бойдузунуң каазын болгаш мында малчыннарның амыдыралының оңгарайын бижигилээн. Ынчалзажок хөй кезии оларны дүвүреп турар айтырыгларже угланган. Бедий болгаш Соруг иви бригадаларындан келгилээн чагааларда мындыг одуруглар бар: «Вертолёт май 18-те келди. Школачы уругларывысты-даа эккелбеди. Оларны Чазылардан (Хам-Сырадан) чедип алырынга иви-биле ондан ээзш эвес хонук негеттинер. Н. Маады». «Даргалар келгеш каш минута хуралдааш, дедир ужуп чорупту. Хөлезизи улуг вертолёт көңгүс хос келди, чүгле алды шоодай далган эккелген. Ону бүгү ивижилерге аяктап чедиштирер бе? Бүдүн кварталда хүнезиннивис ол-дур. Надежда Ак».

Чагааларда ивиниң ээзэжеп, бөрүнүң көвүдеп турарын, майгыннарының самдарарганын болгаш бойдус камгалалының суларааның бижээн одуруглар хөй. А бир чагаада «Бөгүн алды чүс ивини сүргеш чоруптулар. Бир неделя болгаш, Ийге чеде бээр, ынчан аңаа чедип келинер. Бистиң хамык мурнакчыларывыс мында. Бүгү ваныында иви эмчизи болуп келген Бараан Хүгбек оларны баштап чоруур» деп бижээн. «Чазылар кодээ Советиниң күүскомуну даргазында силерни чагыр кагдывыс, рация-биле дыңнадыптарга, моон чарыларны чедире бээр бис. Эки чорууруң, беш-алды хонуктан эртпес чер» дээн бижик база келген. Бир катап Соруг бригадазының ивижизи редакцияга чорду. Бо бүгү чижектер ивижилерниң сагыш-сеткилин чоңга ажыдыксааның херечилеп турар.

Ивижилерге чедери белен эвес. Тожу районнуң-даа республиканың-даа чугаалашканым удуртукчулары мээң күзелимни транспорт-биле дуй шаап каар турду. «Ынаар бодум чедирейн, кады чорууул» деп телефонга келген чаңгыс кижи — «Май 1» совхозтуң директору Валентин Куулар. Ынчан чай чок болганым хараадапчыг. Бо удаада Валентин Чамъянович Бедийден бээр чораан сураан дыңнааш, ол совхозтуң ам тайгаже углаар ачылга чогун билгеш, «Тоора-Хем» совхозтуң директору Валерий Көк-оолович Маныкай-биле дугурушкан.

Транспорт — ивижилерниң ажылында болгаш амыдыралында бирги черге айтырыы. Район болгаш совхозтар төптериндеп көшкүн турлагларга чедир 300 километр. А ол аңаа орук эвес — кадыр даглар, хая-даштар, шапкын хемнер, шыргай арга-лар, кулузунныг хөлдер болгаш кадалчак малгаштар. Чайын — чаъс-чаашкын үзүктелбес, кыжын — улуг хар болгаш чайындылаан суг арттырбес. Ушкан ыяш шырыш болгаш хорум дээш орукту моондактавас чүве чок. Араатан аң-даа халдап магатчок, кандыг айыыл-халап турбас дээр.

Эрткен чылын май 15-те ивижилер — Бараан Кызыл-оол биле Мырлаа Инек-Караа Хан-Хемни кешкен. Часкы дош ойлургэ, соонга чораан Инек-Караа ийи чарызы-биле кады сугже карап дээн. Эжиниң дидим, аваангыр болгаш күштүг болганы чагааан болган. Улуг негейлиг кижиниң хевин кургадырынга зоотехник Олег Мырлаа, ивижи Буураш Доскаар суглар дузалашкан. Дош адаанче кирген ивилерниң сеги каш хонганда тывылган. Ол дугайын Кызыл-оол Хойлугович чугаалааш, ийи холун тейлей тудуп каап орду: «Хүн — күзел, тын — алдын». Оон ынай Улуг-Тайганың Кара-Чулга хонуп чыткан ивижилерниң мунар чарызын хайыраканның дойлапканын, ол хайыраканны Олег Мырлааның даалап казанын база дыңнадым. Ынчангаш ивижилерниң аргыжарынга идегелдиг — айыыл чок, тура дүшпес болгаш дүрген чоруктуг — транспорт чугула.

Чогум кандыг транспорт идегелдиг болгаш эптиг ил? Бир дугаарында, шимээн-дааштыг болгаш ак-мейге — чыг-даа болза, вертолёт таарымчалыг. Ону совхоз квартал сайында азы шагның дөрт эргилдезиниң бирээзинде-ле бир катап ап турар. Ол кончуг ээзш, а харылзаа үргүлчү херек. Вертолётту республика найысылалындан чагыдар, аңаа агаарның бай-далы база салдарлыг. Вертолёттуң хөлезизи дыка улуг. Кажан-даа херегжевес, чем белеткээрин-даа негевес, чүгле бараанын хайгаараар малдың продукциязының бот үнезин ааргадып турар чүве ол.

— Харга чоруур моторлуг шанактыг болурун күзээр-дир мен. Ындыг шанак-биле суурдан Хан-Хемниң ивижилеринге ийи хонгаш, эрте-ле чеде бээр — деп, Өдүген болгаш Серлиг бригадаларының почтачызы Кол Агыына чугаалап үнду. Мотошанактыг болурун мээң-биле кады чораан киномеханик Сергей Сотпа, бригадирлер Михаил Бараан, Кол Арбын-оол, мал эмчизи Андрей Бадыргы, зоотехник Валерий Кысыгбай болгаш оон-даа өскелер күзеп, оон бо черге таарымчалыгын мактап турду. «Буран» деп ындыг шанакты Тожуга улустуң мунуп алган чоруп турарын көрдүм, кышкы үеде магалыг эт зорду. А чылдың өске үелеринде оон ажыы чок, аңаа турар.

Аргыжарынга аъттыг ажыглап болур. Ынчалзажок кыжын ооң-биле чордунмас: кар улуг, кылаң дош болгаш чайынды арттырбес. Чайын сугга моондакталбас, малгашка кадалбас болгаш хорумнарга муңгашталбас болза, ооң-биле бетики турлагларга чеди-сес хонуктан чеде бээр. Ындыг ырак болгаш берге орукче катап үнүптеринге аъттың шыдажыры, кижиниң диттири берге. А иви мунарга, ол чайын чылыг черже батпас, аңаа кадыг тайга херек. Мынчап кээрге, үстүнде адаттынган үе-үелеп ажыглаар ачылга ынаа-биле чергелештир таныктка ажыглаары чугула. Бо чылбас эттиң ажыктыын районнуң агроүлетпүр каттыжышкынының даргазы Октябрь Даргын, райкүүском даргазы Түнгар-оол Монгуш, ивижилер боттары-даа магадап турар: суг-даа, кар-даа дивес, орук муңгаазас, чүък база хөй кирер. Чогум ону өске-даа чүүлдерни тып алырында, черле хандырылгазы ивижилеринде четпестерниң чайлаттынмайн турарының чылдагааның түңнел чүүлге тайылбырлаары эптиг кирер.

А амдызында ивижилерниң совхоз төвү чедер, аъш-чем сөөртүр, почта дажыыр черле чорук кылыр ачылгазы иви болуп артпышаан. Дайын үезинде ивилер-биле Кызылга чүък чедирип турган Бараан Дагбажыкка база ужураштым. Ынчалзажок ам үе шапкынчаан, иви-биле чортуп чоруур чай чок болган, сөөртүр чүък база көвүдээн, а ивилерни үргүлчү эдилээр туржук кыш ажырып алыры безин айтырыг апарган.

А бис аң бетики турлагга трактор-биле четтивис. Ийи ДТ-75 кадыр черлерге боттарын төрепчилежип чораан. Кайызы-даа деспи-шанактыг. Ооң кандыраан-шыгыраан дааш-шимээнинге кижиниң бажы ээдерел каар. Деспи-шанак өрү көдүрүлгеш, доң черге савай дүжерге, кижиниң ишти соктүг берчазар, берт уштунуп чаштай бээр. А дүвүзүн канчаар ону — хадыы, соогу-биле кады кемдир. Хемнерниң дожу ойлуп, чайындызы кижиже чаштап чоруур. Бистиң мурнувуста чораан тракторнуң деспи-шанаанга суг устуна берген, хамык чүък: далган, идик-хеп ол болган. Трактор-биле чүгле февраль-март айларда чоруур, өске үеде ол ынаар үг тап шыдавас.

Совхоз төвү Адыр-Кежигден эрте үнгеш, хонар черге чедир чаңгыс-даа тура дүшпээн бис. Дүнекиниң үш шакта тоорукчулар бажынга чедип, аңаа дан атсып алгаш, база-ла хүнзедир чорааш, кежээкиниң он бир шак үезинде Өдүген иви бригадазының Дооранда турлаанга келдивис. Орук ара Агаан-Арттың кырынга чедир чаңгыс километр артканда бир деспи-шанактың кожуу хоорулгаан, чаңгыс шанакк үнмеплежир ужурга таварышкан. Ынчаар чорупш, шанак кырынга ол бо туттунуп, үргүлчү үзеңейнип кээрге, кижиниң эъди чугурлуп каар. Соогун канчаар! Ээр черлерге шаваланган шанак пөштерге үзерге, аар ожук кижиниң хөме шаптар. Кап хонгаш, дедир кел-чорувуста, өске шанактың кожуу база туралган: совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының дөрт-беш кондур кылган ажылының түңнели оруктуң берген ажып шыдаваан. Ынчангаш чылдың дөрт эргилдезинде деспи болгаш идегелдиг ажылдаар, хөй чүък сөөртүр болгаш дүрген чоруур транспорт — Өдүгенниң ивижилериниң күзели ол.

К. ЧООДУ.

Кызыл — Адыр-Кежиг — Дооран — Адыр-Кежиг — Кызыл.

ЧУРУКТАРДА: Өдүген иви бригадазының бригадири Михаил Бараан, деспи-шанактыг трактор — кышкы транспорт.

Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин — күүседиили!

КОЛЛЕКТИВТИГ ЧОГААДЫЛГА

Иваново хоорайда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг станок тудуушкун каттыжышкынының үш ээлчеглиг ажылче шилчип эгелээн. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. Ермолаевке удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы өскелерин мурнап, ону шиңгээдип алган. Үш ээлчеглиг ажылдың ажыы дораан-на кестүп келген. Бүдүрүлге чорудулгазын дүргедедип эгелээни-биле улуг хемчээлдиг кезектер моон мурнунда бо цехке эмге-хая чок чыглы бээр турган. Ынчангаш чыып эптээр цехтиң ажылчыннары чамдык таварылгада оларның белен болурун манап, хөй шак-үе эрттирер турган. Ам ындыг чорук шуут узуп каттынган, бригаданың ажылы экижээн.

— Чиик арганы ажыглап, чаа корпустуң ажыглалга кирерин манап болур турган. Бир эвес ону манаар болза, бир чыл хире үени эрттирер турган бис. Ынчаарга чаа беш чылда станоктар бүдүрерин каттыжышкынга үш катап көвүдедир деп план иштин болгай. Үш ээлчегже шилчиивээн болзувусса, ол планның күүсеттинмези баш удур-ла билдингир турган. Ажылчыннар-биле бо бүгүнү сүмелешкеш, чаа арганы шилчээн бис деп, бригадир чугаалап турар.

Баштай бригаданың составын улгаттырган. Партия курлалынга үш ээлчег-биле ажылдаарын күзээн кижилерни, ортумак эртемниг болгаш чогаадыкчы ажыл кылдырынга сонуургалдыг кижилерни шилип алырының дугайында чугаа болган.

Бо бригадага ажылдаарын күзээн кижилер кончуг хөй болган. Программалыг башкарылга-биле ажылдаар кайгамчык улуг станоктарны хөй аныяктар шиңгээдип алырын күзээн. Кижилерниң саның көвүдеткеш, үш ээлчег деп ажылдаар чурумче шилчээн бригаданың ажылы шуудаан. Дүнеки ээлчегде чүгле операторлар-биле чаңгыс дежурный электрик ажылдаар турар. Продукция кылыр материалдарны база демир чонар, кестирер херекселдерни хүндүс белеткеп алырын чурумчуткан. Ынчангаш дүнеки ээлчегниң бүдүрүкчүзү үш 3 хуу бедээн.

В. Ермолаевтиң бригадазының эгелекчи саналы шиитпирлиг бүдүрүлгеге улуг ужур-дузалыг болган. Электроника биле башкартылар техниканың беримчелиг чоруун бедидери-биле хөй операция кылыр бедик бүдүрүкчүлүг дериг херекселдерни үш ээлчеглиг ажылче бүрүн шилчидери планнаттынып турар.

Хөй ээлчегже шилчээн кижилерге чиңгелделер тургускан. Олар дүнеки ээлчегде халас чемненип турар. 35 хуулуг немелде төлевирни бээринге база хөй чылда ажылдаан стажы дээш көвүдедир көрдүнген он ушку шалыыш бээринге тускай фондуну тургускан. Т-деңээнниң 12 хонук немелде шылаанны эки эмнелге дузалыкчызынга, ортумак чемнелигиниң төлевирин, пионер лагерьлеринге уругларны халаске тургузарынга ажыглаттынар немелде чиңгелделери база көрген.

Специалистерниң санал тургары-биле алырга, бо бүгү чарыгдалдар дериг-херекселдерни каш ээлчеглер дургузунда долу ажыглап эгелээкиниң алдынар беримчениң күсели-биле артыкшылдыг кылдыр дуглаттынар. Фонтулар эгиллитеэн дүрген бедилир болгаш күш ажылдың бүдүрүкчүлүү каш катап улгадыр.

А. ФРАНКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Иваново хоорай.

Делегей медээлери

СОВЕТ ЧАА САНАЛ

✦ ЖЕНЕВА. Ядролуг болгаш космос чепсээниң талазы-биле чорup турар совет-америк чугаалажылышкыннарга совет талаиың саналы-биле ийи чурттуң делегацияларының пленарлыг куралы боон эрткен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң февраль 28-те кылган Медегелинге дүүштүр ССРЭ-ниң делегациязы айтырыглар блогундан Европада ортумак ыраккылдыг ракеталарны узуткаарының дугайында айтырыгны тускайлаар болгаш ол талазы-биле тускай дугуржулганы саат чок чарарның дугайында саналды киирген.

(СЭТА).

ДУГУРЖУЛГА КЫЛДЫНГАН

✦ ИСЛАМАБАД. Индий-пакистан кызыгаардан шериглерни аткааралдыр дугайында дугуржулганы Индия биле Пакистан март 2-де чедип алган. Ол дугуржулганы ёзугаар Чхор — Пакистан — Бармер — Индия шугумдан бурунгаар турар шериглерни март 15-ке чедир, а мурнуу талада Чхор — Бармер, соңгу талада Хиндумалкот — Маяль — Саликгандж шугумда турup турар шериглерни март 16-га чедир тайбың үеде турган черлеринче аткаарладыры көрдүнген.

Ийи чурттуң шериг төлээлекчилериниң хайгааралы биле аткааралдышкынны боттандырар. Пакистан-индий кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының талазы-биле чугаалажышкыннар бо айда Делиге улам чылаар.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛ ДЫЛДА

✦ ЛИССАБОН. Португалияның бүгү хоорайларында солун садар черлерде португал дылда эң баштай үндүрген «Правда» солунну садып эгелей берген. Португал журналистерниң болгаш очулдурукчуларының киржилгези-биле солунну «Данииш индепендент продакшн» дээр Лаэияның ном үндүрер фирмазы белеткеп, парлап үндүрген. Португал дылга 100 муң кезек кылдыр парлап үндүрген солун бо чылдың февраль 16-да үнген «Правданың» хоолгазы болган.

Португал дылга «Правда» солуннуң үнгени чуртта улуг сонуургалды болдурган.

(СЭТА).

ЧУГУЛА АПАРГАН ХЕМЧЕГ

Совет Эвилелинге ядролуг шенелделерни катап эгелээриниң дугайында тайылбырлавышаан, дашкы чурттарның массалыг информациязының чепсектери, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары бүдүн чартык чыл эрткен соонда ССРЭ-ниң ындыг шенелделерни кылып эгелээни айыыл чок чоруктуң эрге-ажылынга көрдүнген чугула херектиг апарган хемчег болган деп медеглеп турар. Кандыг-даа ядролуг чазылдырышкынга Совет Эвилелиниң тургусканы чаңгыс талалыг мораторийге каттыжарынга ойталаан Вашингтонуң кадыысалга чок политиказы ССРЭ-ни ядролуг шенеллени катап эгелээринче албадаан деп демдеглеп турар.

ВАРШАВА. Ядролуг шенелделерни соксадырының дугайында каш удаа боол келген саналдардан ойталаарының түңнелинде ССРЭ-ниң ындыг шенелделерни катап эгелээр ужурга таварышкан, деп «Жиче Варшава» солун бижээн. Ядролуг шенелде кылыр совет полигоннарга чаштышкын даажы бүдүн чартык чыл дургузунда дыңналбаан. Ол үеде АКШ-тың администрациязы делегейниң хөй-ниитизиниң удурланыышкынын тоор көрбейн, шенелделерни уламчылап келген деп ол солун улаштыр бижээн.

ПРАГА. Совет мораторийниң тургусканы эптиг үе эрткен. Ол дээш АКШ буруулуг. Ындыг болзажок Семипалатинск хоогунга кылган чер иштиниң ол шенелдеэ ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти соксадыры дээш демиселден ойталааны ол эвес. Бир эвес АКШ-тың администрациязы боттуг турушту залептер болза, Совет Эвилели бодунуң ядролуг шенелделер программазын соксадырынга кажаңгыыр белен деп, «Праце» солун бижээн.

ПЕКИН. Кыдаттың «Чайна дейли» солуну: «Мораторийге каттыжарын каш удаа саналдавышаан, ССРЭ бодунуң ядролуг шенелделерин эгелээрин каш удаа соңгаарладып келген» деп бижээн. Ынчангаш бүгү буруу АКШ-ка онаажыр.

ВАШИНГТОН. 18 айлар дургузунда үргүлчүлеп келген мораторийниң соонда Совет Эвилелиниң ядролуг шенелдени катап эгелээни «АКШ-тың частырыглыг дипломатиязының түңнели болур» деп, конгрессмен Лес Окойн чугаалаан. Чепсегленишкинге, делегейниң айыыл чок чоруунга болгаш эртемге контроль талазы-биле палаталар төлээлекчилериниң комитединге чүве чугаалааш, ол Рейганның администрациязының чепсегленишкинге контрольду тоор көрбейн турары АКШ-тың айыыл чок чоруунга айыылдыг боор турар деп медеглээн.

ДЕТКИП ТУРАР

✦ ПХЕНЬЯН. Оожум океанның мурнуу талазынга ядролуг чепсек чок зона дугайында керээни (Раротонг керээни) боттандырып чорударынче угланган практиктиг базымнарны корей улус деткип турар деп, КУДР-нуң ДХМ-ниң төлээлекчилериниң медеглелинде онаалап демдеглээн. Дайынның үнүп кээр айыылын чайладырынче, Азия-Оожум океан девискээринге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту кандырарынче ол угланган.

Австралияның, Чаа Зеландияның болгаш Оожум океанның мурнуу талазында өске-даа чурттарның тайбыңга ынакшылдыг эгелекчи саналдарын янзы-бүрү чурттарның чазактары болгаш улустары деткип турар. Раротонг керээзинге протоколга Совет Эвилели ат салган. Аңаа Кыдат база каттышкан. Ол чорук ол күрүнелерниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, ядролуг дайынны чайладырынче чүткүлүн херечилеп турар.

Ынчанмыже ээзи каш күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ, керээниң протоколунга ат салырындан ойталап турар.

(СЭТА).

ПАРИЖ. Эге школаларының башкыларының ниити национал чыскаалынга чүс муң ажыг кижи киришкен (чурукта). Парижке ол «Школаларга — деранги чорукту болдурбас», «Антидемократтыг реформаларны кылбас» деп лозуңнар-биле эрткен. Чыскаалганнарның колонналары Улуг бульварлар таварааш Нация шөлүнге четкен, аңаа массалыг митинг болган. Ооң киржикчилери француз чырыдышкынның демократтыг чаңчылдарынга удурланышкак школа реформазының дугайында премьер-министр Жак Ширактың ат салганы декретке шиитпирлиг-биле удурлантаннар. Өөредилгеге күрүнениң талазындан акшаландырышкынны көвүдедирин, башкыларның амыдырал деңнелин бедидерин олар негээн.

АФП — СЭТА-ның телефотозу.

МАЛ ЭМЧИЗИ ИРИНА

Ирина Санаажык Кызылда Тываның кодээ ажыл-агый техникумун чедиишкиниг дооскаш, төрээн совхозу «Торгалыгның» Чаа Суур салбырынга мал эмчилеп ажылдай берген. Өөренип турган үезинде-даа, ажылдап-даа турагаш, эш-өөрүнге эптиг кылган ажылынга кызымак кижи деп санаттырган.

Чаа-Суур салбырның Чоза Ирбитей, Кара-Тал, Кадый Бажы хойжу бригадаларынга ажылдап шаг болган. Ол мал эмнээшкининиң бөдүүн аргаларын малчыннарга өөредип, малды өй-шаанда чуп, дезинфекция кылырын шыңарлыг чорудуп турар.

Ниитиниң малындан аңгыда ажылчы чоннуң хуу малының тарылга, эмнелгезин Ирина Санаажык график ёзугаар чорудуп, хайгааралды кылып турар. Малдың кодурлаар, өкпези, ижин-шөйүндүү аарыыр чоруун болдурбазы-биле өй-шаанда хемчеглерни ап, кадарчылар, сакманчыларга лекция, беседаларны чорудуп, эки ажылдыг тускай эртемниглерниң санында кирген.

Аныяк эмчи Ирина ажылынче үнерде, өскелер дег машина-техника деп турбас, малчыннарны аъттыг-даа, чадаг-даа кезип, хондур-дүндүр чоруптар.

Амгы үеде Ирина Санаажык совхозтуң инек фермазында ажылдап турар. Комсомолчу кыс ВЛКСМ-ниң XX съездизин күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш эрес-шудургу ажылдап турар.

К. ДОНГАК.

Специалистиң сүмези

БОК ҮНҮШТЕРГЕ УДУР ХИМИКТИГ АРГА

Бок үнүштерге удур бистиң чедиишкиннииг ажыглап турарывыс агротехниктиг хемчеглер шөлдүң арыг турарын чааскаан шиитпирлеп шыдавас. Ындыг болганда химиктиг бүдүмелдер ажыглаар немелде хемчеглерни алыры чугула. Тараа культураларынга 2,4-Д бүдүмелдиң эфирин болгаш дузун, диален, грилалат, лозанекс, караколду, а кукурузаага 2,4-Д-ниң эфирин болгаш дузун, атаразин деп бүдүмелдер ажыглап болур.

2,4-Д деп бүдүмелдерни чүгле аңаа дээштиг бок үнүштерге удур ажыглаар. Ол бүдүмелдерни өске бок үнүштер дуй үнген девискээрлерге ажыглаары сүмелевейн турар.

2,4-Д деп химиктиг бүдүмелдерге шыдамык кырлыг кара дээн ышкаш бок үнүштерге удур аммиак дузунга химиктиг гербицит бүдүмелдерниң суук холуксаазын немээр. Бир гектар черге 5-10 кг холуксаалыг аммиак шүүзүн ажыглаарга, оон хоразы көвүдээр болгаш бок үнүштерни 83-98 хуу чедир хораннаар болгаш хөй чылдыг шыдамык бок үнүштерни дүрген узуткаар арганы бээр. Бо таварылгада бир гектарга ажыглап болгу дег гербициттерниң хемчээли 0,4-0,6 килограммдан ашпас ужурлуг. Хөй чылдыг бок үнүштерге удур диален деп химиктиг бүдүмелди бир гектар черге онаштыр 0,7-0,9 кг хемчээлдиг кылдыр ажыглаар.

Агаарның температуразы 16-20 градус чылыг турда, диален үнүш культураларын өрттендир чип, дүжүттүң ээзжээринге чедирип болур дээрзин утпаза эки. Ынчангаш химиктиг бүдүмелдерни шөлдерге чаштырарда эртен даң бажында ийикпе азы орай кежээ кылыр.

Шөлдерни химиктиг бүдүмелдер-биле чаштырарда ОПШ-15, ОН-400, ОВТ-14, ПОУ дээн чижектиг штанга кырында быжыглаан чер кырының чаштырыкчыларын азы аэрозол генераторларын хереглеп болур. Ол херекселдер үнүш культуралары тараан шөлдерге хоранның дески дүжеринге болгаш бок үнүштерниң дүрген өлүрүнге дээштиг арганы бээр.

Хөй катап химиктиг бүдүмелдерни шөлдерге ажыглаар таварылгада совхозтарда ажыглап турар тараа чаштырыкчызы херекселдерни ажыглап боор.

А. ИВАНОВ,
Тываның кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының килдис эргелекчизи.

1986: ИЙИ ЧУРТ — ИЙИ АҢГЫ ПОЛИТИКА

ЯНВАРЬ

Бүгү делегейге ядролуг чепсекти долузу-биле узуткаарының программазын ССРЭ илип үндүрген. Ядролуг чазылдырыышкыннарга чаңгыс талалыг мораторийниң хуусаазын узаткан.

• • •

АКШ Невада полигонга ээлчеглиг ядролуг чазылдырышкынны чорудкан. Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг мораторийин киргениниң соонда ол он дугаар чазылдырышкын болган.

ФЕВРАЛЬ

СЭКП-ниң XXVII съездизинге делегейниң айыыл чок чоруунуң бүгүнү хаара туткан системазын тургузарының идеязын илип үндүрген.

• • •

Пентагонунуң тускай комиссиязы «стратегтиг «Минитмен» ракеталарны улуг кемчээлдерге бүдүрүп үндүрерин саналдаан.

МАРТ

Ядролуг чазылдырышкыннарны соксадырының айтырыын дугуржуп алыры-биле президент Рейган-биле ужуражырын М. С. Горбачев саналдаан.

• • •

Невадага база бир чазылдырышкын. Афган душманнарга болгаш ангола контрреволюсчу дээрбечи бөлүктерге «чер-агаар» класстың ракеталарын бээрин Ак бажыңның чажыды-биле чөпшээрээни билдине берген.

СКИ-ниң программазын боттандырып чорударынга ГФР каттышкан.

АПРЕЛЬ

Европа күрүнелериниң курлаг чер шериглерин болгаш тактиктиг ужар-чүүлүн, а олышкаш Европада АКШ-тың болгаш Канаданың чогуур ындыг күштерин ээзэ кызырар дугайында дугуржуп алырын ССРЭ саналдаан.

• • •

Невадага ядролуг ийи чазылдырышкын. Американ самолёттар Ливияны бомбалаан.

МАЙ

Төп Европага болгаш Балканнарга химиктиг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында саналды ССРЭ деткээн болгаш бир эвес Каттышкан Штаттар база ла ындыг болур болза, ол зоналарның бүрүн эргеэин магадылаарынга белениин илереткен.

• • •

СБК-1 болгаш СБК-2 керээлерни сагывышаан бодунуң ойталаар деп турарының дугайын Ак бажын албан ёзузу-биле дыңнаткан. Невадага ядролуг база бир шенелде.

СКИ-ге Израиль каттышкан.

(Уламчылыы).

Кижилер болгаш чылдар

ДАГДЫНЫКЧЫМ ХООЧУН ДУГАЙЫНДА

Бир хүн Кызылга, ооң кудумчуларының бирээзинге, ол хоочун-биле ужуражып, амыр-менди солушкаш, ал-дар-кадыын айтырганш, байырлажып чарылган мен. Оон оруум уламчылап бар чыдырымда, бир-ле кижиниң «Мапаптыңарам» дээн дидим эвес үнү артымда дыңналды. Хая көрнүп келдим. Эгин ажыр сумка чүктээн, аныяк оол менче далаш базып олур. Чүү дээрин манагаыып тур мен.

— Буруулуг болдум, акым, ам чаа ужурашканыңар чүү деп кижил ол? — деп айтырды.

— Ону чоп сонуургаарыңар ол? — деп бодум сонуургадым. — Таныырыңар ышкаш кижи болду бе?

— Танывас мен. Ол акыйны кудумчуга үргүлчү көөр мен. Черле онзагай кижи. Назыны дегүй берген-даа болза, кашпагайы, сергээ аажок, идик-хеви кезээде арыг-силиг болур, а эртен-дүшкен кижилер-биле мендилешкенде ээлдээ мырыңай аажок. Черле үлегерлиг кырган-дыр...

Ол оолдуң бо сөстери ам чаа ужурашкан хоочунумга хамаарыштыр, шынап-ла, дыка шын. Хөй чылдар дургузунда кады ажылдап, оон арга-сүмезин дыңнап чорааным, ажылдың чажыттарын шиңгээдип алырынга дузалап келген хоочун офицерим ол болгай. Чай кадында ол оолга чүү деп харыы бээр боор, «Моңгуш Магаевич Даваалай деп кижи, офицер кижи болбазыкпе» деп харыылаар мен.

— Ынчап бодадым-даа харын, хевир-сыны саң дорт, кылажы тода — дээш, ол оол мээң дончу харыымга сеткили ханмаазыг чугаалааш, чорупкан чүве.

Бо чылдың март эгезинде Моңгуш Магаевич 70 харлаар. Хоочунунуң ол юбилейиниң бүдүүзүнде демги оолдуң айтырыын база катап сактып кээп, ацаа чедингир харыы бербээнимге хомудавышаан, ооң дугайында, оон өөрүшкү чок чаш назынының дугайында, кижизиг сеткилиниң дугайында, күш-ажылга хандыкшылының дугайында болгаш өске-даа өөредиглиг талаларының дугайында каксы-даа бол, бижир дээн бодал мени демир үжүк тударынче албадапкан.

М. М. Даваалайның алыс чурту — Сүт-Хөл. Чалбак-Саарыг деп черге ол 1917 чылдың эрте чазын төрүттүнген. Ооң адазы Моңгуш Мага, иези Дарыймаа сес уруглуг ядыы араттар. Эштинде хеви чок, ижинде чеми чок ол ээккүйлерже көрнүр чүве ынчан турган эвес, байлаарга-ла хөлечиктеп амыдырап чораан.

Бир хүн та кандыг эвези көрген, Чадаана хүрээзинче Моңгуш Маганы кыйгыртканкан соонда, ламаларның, хелинчериниң айбызын кылыр ажылга кирерин сүмелээн. «Шалыңы»— бир чыл ажылдаарга 2 барба тараа, бир хой. Хөй ажы-төлдүг кижи ону кайын дилдаар. Моңгуш Мага ийи билээн сывырныпкаш, ол ажылды гудун кирипкен. Оон ажылгырын, кылган чүвезинге хынамчалыын билиринден анаа ажылдадып кааны-даа чала вас.

Бодунуң ээдзи бо амыдыралының дугайында чугаалай бергенде, Моңгуш Магаевичиниң хаваактарының сыгыглары улам немежи бээр.

— Ламалар хуу ажылын база биске кылдыртыр чүве — деп, ол сактып чугаалаар. — Ылаңгыя чиңге-тараа соктады бээрге, бүдүн ыг-бүле туруптар бис, чүге дээрге ооң хевээн халас чиир болгай.

Октябрьның чырык херели Тыва черге дээй бергенде Моңгуш Мага ышкаш араттарның «эгиизинге хүн дээй» берген. Байлардан хавырган хөреңгини ядыыларга үлеп берген. Мага ирей 10 хой, 15 өшкү, бир саар инек алган. Оон туржук ооң ажы-төлүнге эртем-сургуул беэмн чедиалыр арга тургустунган. Ынчангаш 1932 чылдың күзүнүнде Даваалай, Токпай оол, Чимит олар Кызылга келгеннер.

Чүс-чүс чылдар чаңгыс хай хөшкүн амыдыралдыг чораан Тыва улустуң амыдыралында чаартылгаларның эс керилгелериниң эгелеп турарын Моңгуш Даваалай Кызылга келгеш көрген. Улуг-улуг бажыңнар бот-боттары биле кожа чыскаалыпкан, албан-ажыл кылган кижилер хөй, а шериглер... Тываның араттың революстуг шериниң командирлерин, дайынчыларын көргеш, Даваалай тыныжын безин тыртынып-кан.

Ынчалза-даа ону аъттыг шериг кезээнге ынчан албаан, назыны бичии болган. Апаа Даваалай дыка хомудаан, ырак Сүт-Хөлден келген оолдуң хомудалын шериг командирлери өөренип көргеш, Максим Мунзуктуң командылап турганы үрер хөгжүм аазодунга киирип каан. Моңгуш Магаевичиниң шериг хеп кеткен баштайгы үези ол. Ол хептен бүгү назыла чарылбазын ынчан ол кайын билген боорул аан.

Чаа амыдырал. Чалыы кижи. Феодалдыг Тываның ужу-кыдыын көрген кижиге социалистиг тургузуг дээрге эки чурттаганы бээр дээрзин ол ынчан ылап биле берген. Шеригге турда орус инструкторлар, башкылар ол дугайында база тыва шериглерге чугаалап турганнар. Ону Моңгуш Даваалай ылап билип алган, ону бүгү амыдыралының дургузунда ол ону бодунуң чүрээнге кадагалап келген. Ынчангаш чаа амыдыралга хөңнү чок, эргинин ёзу-чурум чок чаңчылын эгидер дээн идегеттерге удур шыңгыы демисежир деп шиитпирлеп-даа алган.

— 1937 чылдың март айын кажан-даа утпас мен— деп, Моңгуш Магаевич чугаалады. — Ынчан партияга кирген мен. Ол үеге чедир шериг мергежилдн шиңгээдип ап, аът спортунга, шугум чыскаалынга мергежип, чамдык командирлеримниң макталын чаалап ап-даа турган болзумза, партияга кирерим дыка девиденчиг болган. Чүге девидээнин ол дээрге, бодумга улуг харысалганы чүъктеп ап турарымны ынчан медерел билгеним ол. «Революсчу намның хереэ дээш амы-тынымны-даа бээр мен» деп ынчан дайгыраглап турган мен.

Ооң ол даңгыраакка шынчызын Ада-чурттуң Улуг дайыны чорул турган үеде бир шылгалда көргүскен. Ынчан Моңгуш Магаевич улусчу эрес-чагыргага удур баш кодуруп келген контрреволюсчу Седен-Соттуң бөлүүнге удур чидиг демиселге киришкени болур. Седен-Сот Хаан Дээр тайгаларының аразынга чажыт черге түдуп алгаш чадырының иштинден чолдак карабин-биле хайыра чок боолап камгаланган. Ынчалза-даа Даваалай баштаан бөлүк амы-тынын артынга каап тургаш, ону диригге туткаш, революсчу судка хүлээдип берген.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында М. М. Даваалай база фронтуже кирерин күзээн чүс-чүс эки турачыларның бирээзи турган. Ыдыктыг дайынче чорударын дилээн ооң рапорту амдаа шыгжаттынган. А эрес-дидим дайынчылар маңаа база херек болган. Ол рапорттуң харыызында мындыг одуруглар бар.: «ИХМ-ниң болгаш АЧЧК-ның район салбырларынга тускай төлээ, начальник кылдыр албан эртгирерин ге ажыглаар».

М. М. Даваалай 1932 чылдан 1973 чылга чедир формазын ужулбаан. Ол бо үениң дургузунда Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарга иштики херектер килдистеринге ажылдап чораан, ону ТАР ордени-биле, «Кызыл Сылдыс» орден-биле ийи удаа, он дөрт медаль-биле шаңнааны ооң төлептиг ажыл-ижин, дааңган ижинге бердингенин бадыткап турар.

Моңгуш Магаевич сөөлгү дыка хөй чылдарда Тыва АССР-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединге ажылдап, төлептиг кижилерни кижизидеринге улуг үлүг-хуузун киирип келген. Ону буянныг дыштанылгазынче он ажыг чыл бурунгаар чыдыы-биле үдээн бис. Ынчалза-даа бо хүннерге чедир ол «наа олуруп шыдавааан.

Аныяктарның шериг-патриотчу кижизидилгезинге идепкейлиг киржип, школачылар, студентилер-биле доктаамал ужуражып турар. Сөөлгү дыка хөй чыл дургузунда Кызыл хоорайның чуртталга-ажыглал трезининң № 2 чуртталга-ажыглал участогунга партия организациязының секретарынга ажылдап, бодунуң ол хөй ниитичи даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген. Ол ам-даа партбюро кежигүнү кевээр.

Улуг Октябрьның чажыды, партияның хүрээлеңинге 50 чыл болган хоочун дагдыныкчымга чоргаарланып чоруур мен.

Т. СТАЛ-ООЛ.

Күш-культура болгаш кадыкшыл

БОДУВУСТАН-НА ХАМААРЖЫР

Күш-культураже, спортче чонну хаара тудар, кижилерниң кадыын быжыглаарынга күш-культура — эң-не идегелдиг орук дээрзин чонга пропагандалаар, чедирер сорулгалыг бис.

Бистер, спорт ажылдакчылары ол сорулганы боттандырары дээш бүгү кужувусту, билиивисти берип, чүт күлдүг ажылдаар ужурлуг бис. Кижилерни кадык-сергек, күштүг болурунга өөредир, күш-культурага хандыкшыдары буянныг ажыл деп бодаар мен. Күш-культурага, спортка хандыкшылдыг кижилер чон ортузунда кончуг хөй деп чүвени мен бодум нун дуржулгамдан билир мен.

Бүгү назынымда спорт ажылы кылып, 1965 чылдан тура командалар белеткеп, тренерлеп келдим. Бодумнуң кол ажылымдан дашкаар эртенги, кежээки шактарда секцияларны хөй чылдарда чорудуп турар мен.

Кадыкшылга бөлүк 1985 чылдың күзүнүнден эгелеп организастадывыс. Ында 25—30 хире кижи бар. Неделяда үш хүн, кежээлерде 1-1,5 шак иштинде кичээлдээр. Чамдыкта кижи саны көвүдей бээр херээженнер бодунуң кадыын быжыглаар, эки кижидер дээш күзелдии-биле кээп турар. Оларга дузалаары өөрүнчүг. Чамдык кижилер 1—2 ай иштинде маңаа өөренип тургаш, элээн дуржулгалыг апаргаш, боттары тускайлап кичээлдеп эгелээри бар болур.

Аңгы-аңгы хар назылыг. 30-дан 60 хар чедир, оон улуг-даа назылыг кижилер кээп турар.

Бөлүктүң кол сорулгазы — кижилерниң кадыкшылын быжыглаары. Баштайгы чылында ниити күш-дамыр белеткелиниң программазын эртер. Маңаа чамдык кижилерниң калыы арай кошкак-даа хар-назыны база ылгалдыг болганда аңгы-аңгы мергежилгелерин таарыштыр шилип алыры чугула. Маңнаарын база ылап-ла киирип турар. Элээн үр кичээлдеп келгеш, кижилерниң ниити байдалы быжыгып, маңнаарынга элээн нарын мергежилгелер кылырынга улам нарииик апаарын эскерип каан мен.

Контроль нормативтерин барык шупту күш-культуржулар күүседип шыдаптар. Ацаа маңнаарын, өөлгирин, шыдамыын көргүзер мергежилгелерни киирип турар. Чижээ, 1800 метр дистанцияны 12 минута иштинде маңнаар ужурлуг, ону шуптузу күүседип турар.

Октябрь 15-тен эгелеп март тың төнчүзүнге чедир «Херел» залынга чылыг черге кичээлдеп турар бис. Апрельден, октябрь ортузунга чедир даштыгаа, арыг-агаарга кичээлдээр.

Бистиң кадыкшылга бөлүк бот-орулга-чарылгалыг. Бөлүктү спорт каттыжыышкынының чанында организастаан чүве. Айда кижи бүрүзү-ле 3 рубль төлээр. Ол акша залдың арендазын база тренерге төлээринге чарыгдаттынып турар.

Бөлүкте эң идепкейлиг күш-культуржуларнын чамдыызын адап көрейн. Дайынның, күш-ажылдың хоочуну Любовь Степановна Токарева, Екатерина Константиновна Петрова база улуг назылыглар болза, хөй чылдар иштинде күш-культура, спорттан чарылбайн чоруурлар.

А. Г. Беспалова, Н. В. Какаулина, Л. Шарыпова, Н. Пастухова болгаш оон-даа өскелер бөлүктүң кежигүннери.

Мында кичээлдеп турар кижилерден айтырар болза, күш-культура кижиниң кадыынга кончуг ажыктыг-дыр, кадыкты быжыглаары, үр чылдарда кадык шыдамык, аарывас болур дизе — чүгле күш-культура-биле өңнүктежир херек деп, олар доган чугаалаар. Кадывыс чүгле бодувустан хамааржыр-дыр. Ону утпаңар.

В. ПАВЛОВ,
хоочун тренер.

КАДЫК, СЕРГЕК БОЛУР ДИЗЕ...

Ынчаа Ак-Туруг ортумак школазының бешки клазынга өөренип турган мен. Күш-культура кичээлинге башкы К. Тартан-оол: «Хаак секциязынга киржир күзелдиг кижилер воскресеньеде 10 шакта чыглыр» деп чарлап кагды. Майыктаашты хаак бар эвес, ачамның садып бергени кидис идикке шаарып баглыг кааным тудуп алгаш, ол секцияга бижидип алган мен. Башкывыс биске хаакка канчаар маңнаарының дүрүмнерин өөредип, айтып берип турган. Хөрек иштин ажынналыр карыкка калыдарынга шыдашпайн, каш-даа катап секциядан чорий баар часкылаан мен. Ынчалза-даа тренер башкывын ээлдек-эвилең чугаазы, өөреникчилер аразынга болган маргылдааларга бистиң школаның хаакка командазын шаңнап-мактап турары мени улам хей-аът киирип турган. Чүгле хаакка эвес, стол тенизинге, волейболга, чалыг чарышка хире-шаам-биле киржип турар апарган мен. Ол чылдардан-на күш-культурага хандыкшылдыг апарган мен.

Херээжен кижи өг-бүлелиг, уруг-дарыглыг апаргаш, тай чок, харын-даа спортка үндүрер үеи-даа турбас деп ийи чаңгыс кижилерниң чугаазынга черле чөпшээрешпес мен. А бир чамдыктарывыс хеп чуп, бажың-балгат иштин аштап, суг уауп, ыяш чарары дээрге-ле, кандыг-даа спорттан артык дээрин база таарышпас деп бодаар мен. Күш-ажыл кижиниң калыы болурунга база дузалаар. Херээжен кижи күш-культура спорт-биле өңнүктежир үени кежээ-даа тып ап болур. Чижээ, чайгы үеде эртенгиниң 6 шактан 7 шакка чедир арыг агаарга маңнап, сула шимчээшкиннер кылып алырга, ол хүн кижи чиик, сергек ажылдаш база кылдыныгдыг болур чүве. А кышкы үеде 10—15 минута иштинде эртенги сула шимчээшкиннерни кылып алыры чугула.

Мен «Херел» спортзалының кадыкшылга бөлүүнде ийи чыл барып турар мен. Оон мурнунда бодум хуумда маңнап, сула шимчээшкиннер кылып турган болзумза, ам ол секцияга бир шак үжен минута иштинде янзы-бүрү шимчээшкиннер кылып, маңнажып турар бис. Секциявыста аңгы-аңгы назы-харлыг херээженнер неделяда үш катап кээп турар. Оларның хөй кезии 40—60 харлыг, ынчалза-даа оларның кадыы быжыкан, шимченгир болурунга дузалаар мергежилгелерни программа ёзугаар кылып, боттарының шаа биле кылып четтигип турарлар.

Бистиң чурттап турар үевисте ажыл-амыдыралывыста шимчээшкин элээн, хөй кезиинде күш-ажыл механизастаан болгай. Оон түңнелинде кандыг-даа ажылды хөй күш, шимчээшкин үндүрбейн кылыры көвүдээн. Ылаңгыя угаан ажылы кылыр кижилерниң шимчээри эвээжээн. Мындыг үеде күш-культура, спорт-биле өңнүктешпес болза, шимчээшкин чедишпезинден кижиниң организми кошкап, янзы-бүрү аарыглар тыптып болур деп чүвени кижи бүрүзү билир болгай. Мээң ажылым база-ла хөй кезиинде олурар, угаан энергиязы үндүрүп ажылдаар. Ынчангаш спортту бирги черде салып турарым ол.

Бистиң өг-бүлевис ийи уругтуг. Оларны бичиизинден-не эртенги гимнастика кылырынга, арыг-агаарга хаактап ойнаарынга чаңчыктырган бис. Уругларның ачазы спортка черле хандыкшылдыг кижи, ол ам «Кадыкшылга» бөлүүнде барып турар. Эртенниң-не арыг агаарга гимнастика кылып, маңнажырда уругларывыс база ап алыр бис. олар ынчаар чаңчыга берген. Дыштаныр хүннерде хаактаарда-даа, конькилээрде-даа уругларывысты ап алгаш чоруур бис. Бичии өзүп кээрге оларны спорт школада киирип каан бис. Уруувус гимнастика, оглувус хостуг хүреш секцияларында чорул турар. Ынчангаш маңаа чугаалаксаным чүүл болза, уругларны бичиизинден-не чаңчыктырарга олар боттары күш-культурага сонуургалдыг апаар. оон соонда уругларны албадап-даа турбас. Эң-не кол чүве, күш-культура оларның кадыынга кончуг ажыктыг, дадыгып быжыгарынга дузалаар-дыр. Шупту ада-иелер уруглары кадык шыырак болурун күзээр болгай. А чайгы шөлээвис үезинде арга-арыглыг, аржаан суглуг черлерге 15—20 хонук дыштанып ап турар бис.

Мону бижип турган, мактаныр дээн сеткил менде бичии-даа чок, чүгле күш-культураның, спорттуң кадыкшылга ажыктыының дугайында кижилерге чугаалаксадым. Кадык-сергек болур дизе чүгле күш-культура, спорт-биле өңнүктежир чугула. Ону эгелээри кажан-даа орай эвес, эргим өңнүктер.

С. МОҢГУШ.
Кызыл хоорай.

АМИНА ССРЭ-ДЕ ӨӨРЕНИП ТУРАР

Амина Асар Мауйяева Казахстанның күрүнениң С. М. Киров аттыг университединиң даштыкы хамаатыларга белеткел факультединде өөренип турар 15 чурттан келген чүс бежен аныяк оолдар болгаш кыстарның бирээзи. Ооң чаа өңнүктери ышкаш, ол ССРЭ-ге оон соңгаар-даа өөренирин күзеп турар. Амдызында белеткел салбырынга чыл дургузунда орус дылды өөренип ап, ортумак школаның ниити билиг эртемнериниң талазы-биле бодунуң билиглерин немеп алыр ужурлуг.

Афганистандан келген студент уругнуң маадырлыг намдарының дугайын оон чаңгыс курсчулары таварылга болуп билип алганнар. Чоокта чурттуң хөй солуннарынга болгаш журналдарынга бир фото-чурукту парлап үндүрген, ында боо-чепсектиг аныяк улустуң бөлүүн көргүскен. Оларның аразында Амина бар болган. Афганистанның Улус демократтыг партиязының кежигүнүнүң уруу Амина он алды харлыында ооң хүрээлеңинге кирип алган. Айыылга бодуп таварыштырып, херээженнерге апрель революциязының идеяларын тайылбырлап, бижик билбес чорукту чок кылырынга дузалап турган. Гильменд провинцияга аныяктардан боо-чепсектиг отрядты тургузуптарга, ооң эштери ону бодунун командири кылдыр соңгуп алган. Боо атпааннар. Аныяктарның кезээ комсомол комитединиң бажыңын камгалап, хоорайга корум-чурумну тургузуп, балыглаганнарны ажаап турган.

ЧУРУКТА: бодунуң дайынчы кыс өөрлериниң дугайында Аминаның чугаазын совет студентилериниң сонуургал-биле дыңнаап турары.

И. БУДНЕВИЧ, В. КОРСИННИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН КОНКУРС

Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел фестивалынга киириштир чоокта чаа районнуң Культура бажыңынга шии коллективтериниң, чечен чогаал бөлгүмнериниң аразынга конкурс-көрүлде болуп эрткен. Ол көрүлдени райкүүскомнуң культура килдизи, «Мөңгүлек» чечен чогаал каттыжыышкынының кады организастап эрттирген.

Көрүлде-конкурска ниити ан-биле алды шии коллективи, чээрби ажыг автор, тос урав номчукчу киришкен. Оларның аразынга маргылдаа шыңгыы болган. Шии бөлгүмнеринден бирги черни № 958 КМК, ийигизин — район эмнелгези, үшкүзүн — «Бай-Тал» совхозтуң шии коллективи ээлээн. Олар тус-тузунда «Хайыраан боттан» үзүндүнү, М. Шолоховтуң «Ногаа кадарчызы» деп шии житкен рассказын, Н. Кууларның «Алдаг» деп шиизин эки ойнааннар. Чечен чогаал болгаш уран номчулга талазы-биле Кызыл-Даг ортумак школазының «Чонар-даш» деп бөлгүмү, Кара-Холдуң Культура бажыңы, район товунуң коллективтери тус-тузунда шаңналдыг черлерни ээлээн. Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан. Фестивальда үргүлчүлеп турар.

К. ЧҮЛДҮМ.

ТВ

МАРТ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00— Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30— «Үе». 8.15 — Үш сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Өртемчей бурааан соонда симпозиум». 2, 3 сериялары. 11.15 — «Бичии оол тургаш-ла маңаа келген мен» Зуев аттыг Культура бажыңының үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 11.45 — «ТТ-ниң алдын фондузундан». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ц. Мансурова. 12.45—12.50 — Медээлер. 16.00 — Медээлер 16.15 — С. Михалковтуң маадырлары экранда. «Салым-таргыг моортайның чаа ужуралдары». 17.40 — «Дилээшкин». Ульяновскиге хамаатужар чүүлүнүң музейин тургузарының аныяктарның киржилгезиниң дугайында. 18.00 — Спортчу программа. Чапсарда (18.45) — Бөгүн делегейде. 19.45 — Үш сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Өртемчей бурааан соонда симпозиум». 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.35 — «Че, уруглар».

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — «Новороссийск. Янзы-бүрү хемчээлдерде чурук» Док. фильм. 8.35; 9.35 — Бойдус-биле таныжылга. 1 класс. Бистиң аваларывыс. 8.55 — «Аныяк электротехниктерниң эртем-техниктиг чогаадылгазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.05; 14.35— Испан дыл. Өөредириниң бирги чылы. 7-ги дамчыдылга. 9.55 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Социалистиг күрүнелерниң калы ажылдажылгазының хөгжүлдези. 10.35; 11.40 — Л. Н. Толстой. «Дайын болгаш тайбың». 9 класс. 11.05 — АБВГДейжигеш. 12.10 — Дөрт сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Кармелюк». 2, 3 сериялары. 15.05—Медээлер. 15.10—15.30 — Башкыга— экран. Ботаника. 5 класс. Чечектелиринден үрезиннелиринге чедир.

КЫЗЫЛДАН

18.05 — «Октябрьның чаштанчызы, чыры-ла». Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарының пионер отрядтарының конкурс-чыыжының дугайында февраль 25-те болган дамчыдылганы катаптаар. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Программада: Медээлер. «Март 8 — Бүгү делегейниң херээженнер хүнү». Республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Д. Л. Ондар дамчыдылгага киржир. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — Хол бөмбүгү. ССРЭ чемпионады. Эр улус. «Динамо» (Москва область) — «Автомобилист» (Ленинград). Ригадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — Дөрт сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Кармелюк». 3-кү сериязы. 22.50—00.15 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов». 2, 3-кү үелери.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

агаар

Республикага эдир булуттаар. Биче хар чаар. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы дүне 21—29, хүндүс 5—10 градус соок болур.

Кызылга агаарның температуразы дүне 21—23, хүндүс 10—15 градус соор.

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «О том, чего не было» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тайга третьей планеты» 14.00, «Плюмбум, или Опасная игра» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Каменный цветок» 9.00, 12.20, «Капитан «Пилигрима» 10.30, 14.10, «Неукротимая маркиза» 16.00, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аткинс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: к/б: «Атака» 18.00, 20.00 шактарда.

Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның чурттакчы чонун хандырар Күрүнениң нотариус конторазы Самагалдай суурга 1987 чылдың март 1-ден эгелеп ажыттынганын Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозу дыңнадып тур.

1987 чылдың сезонунуң үезинде «Үш-Белдир», «Чедер» курорттарга эмчилер, медицина сестралары, дузалакчы сестралар, повярлар, официантклар, кухня ажылдакчылары, диета сестралары херек.

Айтырыгларны дараазында адрестер толарадыр: Кызыл хоорай, Юбилейная кудумчузу, 7. Телефо 2-54 30.

Кызылда ДОСААФ-тың каттыжкан техниктиг школазы секретарь-машинисткалар курстарынга сургуулдарны чыып алырын чарлап тур. Өөредилге 1987 чылдың март 10-да эгелээр.

Адреси: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 49. Телефону — 2-27-75.

МАРТТЫҢ КИНОЭКРАНЫ

«Кызыл согун» — «Ленфильмге» үндүрген кино, бо кинода онзагай чүве чүл дээрге амгы үеде чүгле бүдүрүлгени модернизастаары-биле чергелештир кижилер боттары база ажыл-херээнге хамаарыштыр чаартынар ужурлуг дээрзин угаадып турары. Ол ындыг белен эвес херек. лозуң салып кым-даа шыдаар, а херек кырында... Кинонуң кол маадыры— эртем-бүдүрүлге каттыжышкынының директору Кропотов. Эрги үеде дадыгып быжыккан улуг удуртукчу кижиниң психологиязын шинчилеп турары — кинонуң кол сорулгазы. Ол рольду Кирилл Лавров ойнап турар.

«Яблоналыг сад»— «Арменфильмге» тургускан кино, ону армян литератураның классиги Стефан Зорьянның чечен чугаазын ёзугаар тургускан. Бо чүс чылдың эгезинде Барыын Армениядан дескеннер (түрк дарлалдан)— улгады берген Мартын биле ашаан чидирген аныяк Нуфарның ынакшылын чугаалап турар. Мартынның ролюн ССРЭ-ниң улустуң артизи Сос Саркисян ойнаан ол роль дээш артист 1986 чылда Алма-Атага болган Бүгү-эвилел кинофестивалынга эң эки эр роль дээш шаңнаткан.

«Болбаан чүүл дугайында» — узбек фильм. Кинону колдуунда херээженнер тургускан: режиссёр Камара Камалова база сураглыг чогаалчы Виктория Токарева. Ол кинода амгы үениң дөртен ажыг харлыг херээжен кижизиниң дугайын көргүскен. Кинонуң кол маадырын оон чурттапгазында эң-не берге үеде — ашаандан чарлып турар үеде көөр бис. Кол рольду Елена Аминова ойнаан.

«Улу аңнаашкыны»—узбек болгаш никарагуа кинематографистерниң кинозу. Политиктиг детектив жанрынга тургускан кино чаа метеорологтуг чепсекти тургузарынга удур демисежип турарын көргүскен. Улуг эвес латин америка чуртун каржы-дошкун шуурган хөме таварып турар, ол шуурганнар океан талазындан улу хевирлип кээп турар. Бо эдлептиг болу берген климат талазы-биле байдалды өөренип көөрү-биле совет специалист Гуадиана деп адаан чуртка чедип кээр... Кол рольда профессионал артист эвес. Ташкентиде саналга төвүнүң программизи Алишер Пирмухамедов ойнаан.

«Орнажып алыры» деп кинону «Мосфильмге» үндүрген. Кинода болуушкуннар бир-ле барыын чүк чуртунда болуп турар, Альпыларда бир-ле өлүрүкчү организация тускай частыышкыннар биле хар көшке-биле бичии отель болгаш уруглар санаторийиин бүзээлээн. Олар чазактан кончуг улуг түңнүг акша-биле орнаашкыы янзылыг сүлчээни кылырынче албадап турар. Аңаа чөпшээрешпес болза, база бир көшке-биле шупту улусту чок кылып каар деп турар. Хар бүзээлээшкинде чурттар аразында чүък сөөртүп турар ийи совет чолаачы база бар болган...

«Сөөлгү воскресенье» — «Арменфильмге» үндүрген кино. Кинонуң маадыры бедүүн, топтуг кижи, ол берге байдалга таварышкан, ону кара-бажыкнап безин чалавас. Болуушкуннар амгы хүннерде Ереванда эртип турар, улуг эвес сүт заводунуң инженер-технологун немей бижилге кылган деп шын эвес буруудадып турар...

Жюль Вернинин «Он беш харлыг капитан» деп романын ёзугаар «Пилигримниң капитаны» деп кинону кылган. Ол кино романны кино кылдыр тургусканының дөртенги чылында үнүп турар. Кол рольда — Всеволод Ларионов.

М. Горький аттыг киностудияга чаа фильм-шиини тургускан. «Алдыннаан эргинге олурганнар» деп кинода болуушкуннар бир-ле хаан оранында болуп турар. Ында хаанның үш оглу чурттап турарлар, кандыг-даа тоолда дег хаанның үш оглун хөй-хөй ужуралдар, шылгалдалар манап турар. Бо кинода Михаил Пуговкин, Леонид Куравлёв, Лидия Федосеева-Шукшина, Зиновий Гердт олар ойнап турар.

Март айда республиканың киноэкраннарынга моон мурнунда чылдарда болуп тургулаан «Школачы вальс», «Россия империязының оваалдайы азы база катап алдырбастар», «Айболит-66» деп солун кинолар болур.

«Бешки каътта маневрлар» деп болгар кино база мартта үнер. «Мээң-биле кады эвес болзунза» (Индия) деп кинону сонуургап болур силер. «Ико—эрес кулун» деп аргентин кино-тоол база уругларга солун болур.

Л. ВЕДЕРНИКОВА,
кинопрокаттың улуг редактору.

Адрезивис 667000. Кызыл хоорай. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш хостуур килдистериниң 2-31 75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13 чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20 60 культура килдизиниң 2-23-54 хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларның 2-27-41 бухгалтериязының 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241. Чылда 300 катап үнер. Хемчээли 2 парлалга ажыы. Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Номчуулга, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3464. ТС—00246.